

Т.ШЕВЧЕНКО

Т. Г. ШЕВЧЕНКО

КОБЗАРЬ

Повне видання

ТОМ II

ЗБІРКА
ІВАНА ЛУЧКОВА

ПЕРЕДРУК З
UKRAÏNIAN PUBL.
WINNIPEG MAN.

А. Кавказ

Гамалія.

»Ой нема, нема ні вітру, ні хвилі
Із нашої України!
Чи там раду радять, як на Турка стати?
Не чуємо на чужині.

»Ой повій, повій, вітре, через море
Та з Великого Лугу,
Суши наці сльози, заглуши кайдани,
Розвій нашу тугу!

»Ой заграй, заграй, синесеньке море,
Та під тими байдаками,
Що плывуть козаки, тільки мріють шапки,
Та на сей бік за нами!

»Ой Боже наш, Боже! Хоч і не за нами,
Неси Ти їх з України;
Почуємо славу, козацьку славу,
Почуємо, та й загинем!»

Оттак у Скутарі козаки співали,
Співали, сердеги, а сльози лились,
Лилися козацькі, тугу домовляли.
Босфор аж затрясся, бо з-роду не чув
Козацького плачу; застогнав широкий.
І шкурою, сірий бугай, стрепенув,
І хвилю, ревучи, далеко-далеко
У синєє море на ребрах послав.
І море ревнуло Босфорову мову,
У Диман погнало, а Диман Дніпрові
Ту ю журбу-мову на хвилі подав.

Зареготався дід наш дужий,
Аж піна з уса потекла.

»Чи спиш, чи чуєш, брате Луже?
Хортице сестро?»

Загула

Хортиця з Лугом:

»Чую, чую!»

І Дніпр укрили байдаки,
І заспівали козаки:

»У Туркені, по тім боці,
Хата на помості.

Гай, гай! Море, грай,

Рєви, скелі ламай!

Поїдемо в гості.

»У Туркені у кишені

Таляри, дукати.

Не кишені трусить,—

Їдем різати, палити,

Братів визволяти!

»У Туркені яничари

І баша на лаві.

Гой-ги, вороги!

Ми не маєм ваги!

Наша воля й слава!»

Пливуть собі співаючи;

Море вітер чує.

Попереду Гамалія

Байдаком керує.

Гамаліє! Серце мліє:

Сказалося море.

Не злякає—

І сховались

За хвилі, за гори.

Дрімає в гаремі, в раю Византія
І Скутар дрімає; Босфор клекотить,
Неначе скажений, то стогне, то вие,
Йому Византію хочеться збудить.

»Не буди, Босфоре, буде тобі горе!
Твої білі ребра піском занесу,
У мул поховаю!« реве синє море.

»Хіба ти не знаєш, яких я несу
Гостий до султана?«

Так море спиняло
(Любило завзятих, чубатих Славян).
Босфор схаменувся. Туркиня дрімала,
Дрімав у гаремі ледачий султан.
Тільки у Скутарі, в склепу, не дрімають
Козакї сердеги.

Чого вони ждуть?
По-своєму Бога в кайданах благають,
А хвилі на той бік ідуть та режуть.

»О, милий Боже України!
Не дай пронасти на чужині,
В неволі вольним козакам!
І сором тут, і сором там—
Вставать в чужої домовини,
На суд Твій праведний прийти,
В залізах руки принести,
І перед всіми у кайданах
Стать козакові!...«

»Ріж і бий!
Мордуй невіру бусурмана!
Кричать за муром.

Хто такий?

Гамаліє! Серце мліє:
Скутар скаженіє!

»Ріжте, бийте!« на фортеці
Кричить Гамалія.

Реве гарматами Скутара,
Ревуть, лютують вороги;
Козацтво преться без ваги —
І покотились яничари.

Гамалія по Скутарі,
По пеклу гуляє,
Сам хурдигу розбиває,
Кайдани ламає.
»Вилітайте, сірі птахи,
На базар до паю!«

Стрепенулись соколята,
Бо давно не чули
Хрещеної тії мови...
І ніч стрепенулась:
Не бачила, стара мати,
Козацької плати.
Не лякайся, подивися
На бенкет козачий!
Темно всюди, як у будень,—
А свято чимале!
Не злодії з Гамалієм
Їдять мовчки сало
Без шашлика.

»Засвітимок«

До самої хмари
З щоглистими кораблями
Палає Скутара.
Византія пробуркалась,
Витріщає очі,
Переплива на помогу,
Зубами скрегоче.

Реве, лютує Византія,
Руками беріг достає;
Достала, зикнула, встає—
І на ножах в крові німіє.
Скутар, мов пекло те, палає;
Через базари кров тече,
Босфór широкий доливає.
Неначе п'яхи чорні в гаї,
Козацтво сміливе літає.
Ніхто на світі не втече!
Огонь запеклих не пече.
Руйнують мури; срібло, злото
Несуть шапками козак
І насипають байдаки.

Горить Скутар, стиха робота,
І хлопці сходяться; зійшлись,
Люльки з пожару закурили,
На байдаки—та й потягли,
Рвучи червоні гори-хвилі.

Пливуть собі, ніби з дому,
Так будім гуляють,
Та, звичайне—Запорожці,
Пливучі співають:

»Наш отаман Гамалія,
Отаман завзятий,
Забрав хлопців та й поїхав
По морю гуляти;
По морю гуляти,
Слави добувати,
Із турецької неволі
Братів визволяти.
Ой приїхав Гамалія
Аж у ту Скутару,—

Сидять брати Запорожці,
Дожидають карі.

Ой як крикнув Гамалія:

»Брати, будем жити,

Будем жити, вино пити,

Яничара бити,

А курені килимами,

Оксамитом крити!»

Вилітали Запорожці

На лан жито жати;

Жито жали, в копи клали,

Гуртом заспівали:

»Слава тобі, Гамаліє,

На весь світ великий,

На весь світ великий,

На всю Україну,

Що не дав ти товариству

Згинуть на чужині!»

Пливуть співаючи; плыве

Позад завзятий Гамалія,

Орел орлят мов стереже.

Із Дарданелів вітер віє,

А не женеться Византія:

Вона боїться, щоб Чернець

Не засвітив Галату знову,

Або гетьман Іван Підкова

Не кликнув в море на ралець.

Пливуть собі...

А із-за хвилі

Сонце хвилю червонить;

Перед німи море миле

Гомонить і клекотить.

Гамаліє! Вітер віє...
Ось-ось наше море...
І сховалися за хвили,-
За рожеві гори.

1842 (?)
Петербург.

Перводрук: Окрема брошура, Птрбг 1843.
(Дозвіл цензури 7. марта 1843.)

.....♦.....

Розрита могила.

Світе тихий, краю милий,
Моя Україно!
За-що тебе сплюндрували,
За-що, мамо, гинеш?
Чи ти рано до схід сонця
Богу не молилась?
Чи ти діточок непевних
Звичаю не вчила?
— »Молилась, турбувалась,
День і ніч не спала,
Своїх діток доглядала,
Звичаю навчала.
Виростали мої квіти,
Мої добрі діти,—
Панувала і я колись
На широкім світі.
Панувала...

О Богдане,
Нерозумний сину!
Подивись тепер на матір,
На свою Вкраїну,
Що колишучи співала
Про свою недолю,
Що співаючи ридала,

Виглядала волю!...
 Ой Богдане, Богданочку!
 Як-би була знала—
 У колисці-б придушила,
 Під серцем припала!
 Степи мої запродані
 Жидові, Німоті;
 Сини мої на чужині,
 На чужій роботі;
 Дніпро, брат мій, висихає,
 Мене покидає,
 І могили мої милі
 Москаль розриває.

Нехай риє, розкопує,
 Не своє шукає...
 А тим часом перевертні
 Нехай підростають,
 Та допоможуть Москалеві
 Господарювати,
 Та з матері полатану
 Сорочку знімати!
 Поспішайте-ж, недолюдки,
 Матір катувати!
 На четверо розкопана
 Розрита могила...
 Чого вони там шукають?
 Що там схоронили
 Старі батьки?

Ех, як-би то...

Як-би то знайти те,
 Що там поховали,
 Не плакали-б діти,
 Мати-б не ридала.

Чигирин.

(М. С. Щепкину.)

Чигрине, Чигрине!
Все на світі гине,
І святая твоя слава,
Як пилина лине,
За вітрами холодними
В хмарі пропадає.
Над землею летять літа,
Дніпро висихає,
Розсипаються могили,
Високі могили,
Твоя слава;—і про тебе,
Старче малосилий,
Ніхто й слова не промовить,
Ніхто й не покаже,
Де ти стояв, чого стояв...
І на сміх не скаже!
За-що боролись ми з Ляхами?
За-що ми різались з ордами?
За-що скородили списами
Татарські ребра? Засівали,
І рудою поливали,
І шаблями скородили.
Що-ж на ниві уродило?
Уродила рута, рута,
Волі нашої отрута.

А я, юродивий, на твоїх руїнах
Марно сльози трачу.

Заснула Україна,
Буряном укрилась, цвіллю зацвіла,
В калюжі, в болоті серце прогноїла

І в дупло холодне гадюк напустила,
А дітям надію в степу оддала.

А надію
Вітер по полю розвіяв,
Хвиля морем рознесла.

Нехай же вітер все розносить
На неокраєнім крилі!
Нехай же серце плаче, просить
Святої правди на землі!

Чигрине, Чигрине,
Мій друже єдиний!
Проспав-еси степи, ліси
І всю Україну!
Спи-ж, повитий жидовою,
Поки сонце встане,
Поки тії недолітки
Підростуть—гетьмани!

Помолившись, і я-б заснув,
Так думи прокляті
Рвуться душу запалити,
Серце розірвати.

Не рвіть, думи, не паліте!
Може, верну знову
Мою правду безталанну,
Моє тихе слово;
Може, викую я з його
До старого плуга
Новий леміш і чересло,
І в тяжкі упруги,
Може, з'орю переліг той,
А на перелозі
Я посію мої сльози,

Мої щирі сльози.
Може, зійдуть і виростуть
Ножі обоюдні,
Розпанахають погане,
Гниле серце, трудне,
І вицідять сукровату,
І наллють живої
Козацької тії крови,
Чистої, святої.
Може, може... а між тими,
Між ножами—рута
І барвінок розівється,
І слово забуте,
Моє слово тихе, сумне,
Богобоязливе
Згадається,—і дівоче
Серце боязливе
Стрепенеться, як рибонька,
І мене згадає...
Слово моє, сльози мої,
Раю ти мій, раю!

Спи, Чигрине! Нехай гинуть
У ворога діти!
Спи, гетьмане, поки встане
Правда на сім світі!

19/II. 1844.
Москва.

Перводрук: Львівське видання
з 1867 р., стр. 62—64.

СОВА.

Породила мати сина
В зеленій діброві,
Дала йому карі очі
І чорнії брови.
Китайкою повивала,
Всіх святих благала,
Та щоб йому всі святії
Талан-долю слали:
»Пошли тобі, Матер Божа,
Тії благодаті,
Всього того, чого мати
Не зуміє дати!«
До схід сонця воду брала,
В барвінку купала,
До півночи колихала,
До світа співала:

»Е... е... лю-ді!...
Питала возулі,
Зозуля кувала,
Правдоньку казала:
Буду сто літ жити,
Тебе годувати,
В жупані ходити,
Буду панувати.
Ой виростеш, сину,
За півчварта року,
Як княжа дитина,
Як ясень високий,
Гнучкий і дебелий,
Щасливий, веселий
І не одинокий.

Найду тобі рівню,
Хоч за морем синім,
Або крамарівну,
Або сотниківну,
Таки панну, сину,
У червоних черевиках,
В зеленім жупані,
По світлиці похожає,
Як пава, як пані,
Та з тобою розмовляє;
В хаті, як у раї;
А я, сину, на по́куті
Тільки поглядаю.

Ой сину, мій сину,
Моя ти дитино!
Чи є кращий на всім світі,
На всій Україні?
Нема кращого й не буде—
Дивуйтеся, дюде!
Нема кращого!...

А долю...

Долю роздобуде!...»

Ой зозуле, возуленько,
На що ти кувала?
На-що ти їй довгі літа,
Сто літ накувала?
Чи є-ж така на сім світі
Слухняная доля?
Ох, як би то!...

Вміла-б мати

З німецького поля

Своїм діточкам закликать
І долю і волю,
Та, ба!...

А зле безталання
Зострінеться всюди—
І на шляху і без шляху—
Усюди, де люди.

Кохалася мати сином,
Як квіткою в гаї,
Кохалася...

А тим часом
Батько умірає.
Осталася удовою,
Хоч і молодою,
І не одна...

Та все ж тяжко...

З горем та нудьгою,
Пішла вона до сусідів
Поради просити...
Присудили сусідоньки
У наймах служити.
Ізниціла, ізмарніла,
Кинула господу,
Пішла в найми... не минула
Лихої приоди.
І день і ніч працювала,
Подушне платила...
І синові за три копн
Жупанок купила,
Щоб і воно, удовине,
До школи ходило.

Ой талане, талане,
Удовиний поганий!
Чи ти в полі, чи ти в гаї,
Обідраний цигане,
З бурлаками гуляєш?
Тече вода і на гору
Багатому в хату,
А вбогому в яру треба
Криницю копати.
У багатих ростуть діти—
Верба при долині;
А у вдови одним-одно,
Та й те, як билина.

Діждалася вдова долі,
Зросту того сина:
І письменний, і вродливий,
Квіточка-дитина!
Як у Бога за дверима,
Вдова панувала,
А дівчата лицялися,
І рушники дбали.
Полюбила багатая
Не поцілувала;
Вишивала шовком хустку
Не подарувала.
Крались злидні із-за мори
В удовину хату,
Та й підкрались... стали хлопців
В кайдани кувати.
Та повезлі до прийому
Витими шляхами.
Пішла й вдова з матерями
З дрібними сльозами.
Де на-ніч ставали—
Сторожу давали,

Стару вдову до обóзу
Та й не допускали.

Ой привезли до прийому,
Чуприни голити:
Усе дрібні, усе малі,
Все багатих діти.
Той каліка-недоріка,
Той не вмів стати,
Той горбатий, той багатий,
Тих чотири в хаті.
Усі не в-лад, усіх назад,
В усіх доля—мати.
А у вдови оден син,
Тай той як-раз під аршин.

Покинула знову хату,
Синову госпóду,
Пішла в найми, за хліб черствий,
Жидам носить воду,
Бо хрещені не приймають:
»Стара, кажуть, стала,
Не здужас...«

І огринок

В вікно подавали
Христа ради...

Не дай, Боже,

Такого дожити!
Не дай, Боже, в багатого
І пить попросити!

По коніиці заробляла,
Коню пазбірала,
Та до сина лист писала,

У військо послала.
Полегло.

Минає рік.

І другий минає;
І четвертий, і десятий—
А чутки немає.
Нема чутки.

Що тут робить?

Треба торбу брати
Та йти... іти собак дражнить
Од хати до хати.

Взяла торбу, пішла селом,
На вигоні сіла,
І в село вже не верталась,
День і ніч сиділа
Коло поворот.

А літо

За літом минає.
Помарніла, скалічила,—
Ніхто й не пізнає.
Та й кому там пізнавати
Каліку убогу!
Сидить собі та дивиться
В поле, на дорогу.
І світає, і смеркає,
А москаля, її сина,
Немає, немає...

По-над ставом у-вечері
Хитається очерет;
Дожидає сина мати
До досвіта вечерять.
По-над ставом у-вечері

Шепочеться осока.
Дожидає в темнім гаї
Дівчинонька козака.

По-над ста́вом вітер віє,
Лози нагинає;
Плаче мати одна в хаті,
А дівчина в гаї.
Поплакала чорнобрива,
Та й стала співати;
Поплакала стара мати,
Та й стала ридати.
І молилась і ридала,
Кляла все на світі.
Ох, тяжкі ви, безталанні,
У матері діти!

Скалічені старі руки
До Бога здіймала,
Свою долю проклинала,
Сина вимовляла;
То од жалю одходила
І мовчки журилась
Та на шлях той недалекий
Крізь сльози дивилась.—
І день і ніч дивилася,
Та й стала питати:
»Чи не чув хто, чи не бачив
Москаля-солдата,
Мого сина?...«

Ніхто не чув,
Ніхто і не бачив.
Сидить вона, не йде в село,
Не пита й не плаче.

Одуріла!...

І цеглину

Муштрує,—то лає,
То годує, як дитину,
Й сином називає
І нищечком—тихесенько,
Крізь сльози, співає:

»Змія хату запалила,
Дітям каші наварила,
Поморщила постолі...
Полегіли москалі,
Сірі гуси в ирій, в ирій,
По чотири, по чотири,
Полетіли—»гел-гел!«—
На могилі орел,
На могилі, серед ночі,
У козака вийма очі,
А дівчина в темнім гаї.
Його з війська виглядає«...

В-день лазила по смітниках,
Черепки збирала,
Примовляла; то синові
Гостинця ховала.
А у-ночі розхрістана
І простоволоса
Селом ходить; то співає,
То страшно голосить.
Люди лаяли... бо, бачте,
Спать їм не давала
Та кропиву під їх тином
І бурян топтала.

Діти бігали з паліччям
У-день за вдовою
По вулицях та, сміючись,
Дражнили— С о в о ю...

6/V. 1844.
С. П. Б.

Перводрук: «Нова Громада» 1906,
книжка X.

.....*.....

Дівичії ночі.

Висушили карі очі
Дівичії ночі.
Черниця Мар'яна.

Розпилилася густа коса
Аж до пояса,
Розкрилися, перси-гори—
Хвилі серед моря;
Засіяли карі очі—
Зорі серед ночі,
Білі руки простяглися,—
Так-би й обвиліся
Кругом стану,—і в подушку
Холодну впилися
Та й заклакли, тай замерли,
З плачем розняліся.

»На-що мені коса-краса,
Очі голубині,
Стан мій гнучий... колиц нема
Вірної дружини?
Немає з ким полюбитись,
Серцем поділитись...
Серце моє! Серце моє!

Тяжко тобі битись
Одинокому!

З ким жити,
З ким, світе лукавий,
Скажи мені?...

На-що, мені
Тая слава... слава...!
Я любить, я жити хочу,
Серцем—не красою!
А мені ще й завидують,
Гордою і злою
Злії люди нарікають,
А того й не знають,
Що я в серці заховала...

Нехай нарікають,
Гріх їм буде...

Боже милій!
Чому ти не хочеш
Укоротить свої темні,
Тяжкі мені ночі!
Бо я в-день не одинока,
З полем розмовляю,
Розмовляю і недолю
В полі забуваю.
А в-ночі...«

Та й оніміла.
Сльози полилися...
Білі руки простяглися,
В подушку впилися.

18/V. 1844.
С. П. Б.

Перводрук: «Нова Громада» 1906,
книжка X.

СОН.

Дѣхъ истини, вгоже мѣръ
не можетъ прѣти, якъ не
видить его, ниже знаетъ
его.

Іоан. гл. XIV, ст. 17.

У всякого своя доля
І свій шлях широкий:
Той мурує, той руйнує,
Той неситим оком
За край свѣта зазирає,
Чи нема країнн,
Щоб загарбать і з собою,
Взять у домовину;
Той тузами обірає
Свата в його хаті,
А той нишком у куточку
Гострить ніж на брата;
А той, тихий та тверезий,
Богобоязливий,
Як кішечка, підкрадеться,
Вижде нещасливий
У тебе час, та й запустить
Пазурі в печінки,—
І не благай, не вимовлять
Ні діти, ні жінка;
А той, щедрый та розкішний,
Все храми мурує,
Та »отечество« так любить,
Так за ним бідкує,
Та так з його, сердешного,
Кров, як воду, точить!...
А братія мовчить собі,

Витріщивши очи,
Як ягнята:

»Нехай каже.—

»Може, так і треба!»

Так і треба! Бо немає
Господа на небі!
А ви в ярмі падаєте,
Та якогось раю
На сім світі бажаєте...
Немає! немає!
Шкода й праці!

Схаменіться:

Усі на сім світі,
І царята і старчата,
Адáмові діти!
І той... і той...

А що-ж то я?

Ось-що, добрі люди:
Я гуляю, бенкетую
В неділю і в будень;
А вам нудно, жалуетесь...
Їй Богу, не чую
І не кричть!

Я свою пю,

А не кров людськую.

I.

Оттак, ідучи по-під-тинню
З бенкету п'яний, у-ночі,
Я міркував собі йдучи,
Поки доплентавсь до хатини.

А в мене діти не кричать
 І жінка не лас,—
 Тихо, як у раї,
 Усюди божа благодать:
 І в серці, і в хаті.
 Ото-ж я ліг і спати;
 А вже підпилий як засне,
 То хоч коти гармати,
 І усом не моргне.

Та й сон-же, сон, на причуд дівний,
 Мені приснився:
 Найтверезійший би упився,
 Скупий жидюга дав би гривню,
 Щоб позирнуть на ті дива;
 Та чорта з-два!
 Дивлюсь: так, буцім-то сова
 Летить лугами, берегами,
 Та нетрями,
 Та глибокими ярами,
 Та широкими степами,
 Та байраками;
 А я за нею, та за нею
 Лечу й прощаюся з землею:

Прощай, світе! Прощай, зємле,
 Неприйзний краю!
 Моє горе, моє люте
 В хмари заховую.
 А ти, моя Україно,
 Безталанна вдово!
 Я до тебе літатиму
 З хмари на розмову,
 На розмову тиху, сумну,
 На раду з тобою;
 О-півночі падатиму

З чистою росою.
Порадимось, посумуєм,
Поки сонце встане,
Поки твої малі діти
На ворога встануть.
Прощай же ти, моя нене,
Удово-небого!
Годуй діток: жива правда
У Господа Бога!»

Лечу... Дивлюся—аж світає,
Край неба палає;
Соловейко в темнім гаї
Сонце зустрічає.
Тихесенько вітер віє,
Степи, лани мріють,
Між ярами над ставами
Верби зеленіють.
Сади рясні похилились,
Тополі—на волі
Стоять собі, мов сторожа,
Розмовляють в полі.
І все то те, вся країна,
Повита красою,
Зеленіє, вмивається
Ранньою росою,
Вмивається, красується,
Сонце зустрічає—
І нема тому почину,
І краю немає.
Ніхто його не додбає
І не розруйнує,
І все то те...

Душе моя!

Чого ти сумуєш?
Душе моя убогая!

Чого марно плачеш?
Чого тобі шкода?

Хіба ти не бачиш?
Хіба ти не чуєш людського плачу?
То глянь, подивися! А я полечу
Високо-високо за синії хмари:
Немає там власті, немає там кари,
Там сміху людського і плачу не чуть.
Он глянь, у тім раї, що ти покидаєш,
Латану свитину з каліки знімають,
З шкурою знімають, бо нічим обуть
Панят недорослих.

А он розпинають
Вдову за подушне, а сина кують,
Єдиного сина, єдину дитину,
Єдину надію в військо оддають,
Бо його, бач, трохи...

А он-де під тином
Опухла дитина голодная мре,
А мати пшеницю на панщині жне.

А он—бачиш?... Очі, очі!
На-що ви здалися?
Чом ви з-малку не висохли,
Слізьми не злилися?
То покритка по-під-тинню
З байстрям шкандибає,
Батько й мати одцурались,
Чужі не пускають,
Старці навіть цураються...
А панич не знає,
З дваццятю, недоліток,
Душі пропиває.

Чи Бог бачить із-за хмари
Наші сльози, горе?

Може, й бачить, та поміга,
Як і отті гори.
Предковічні, що політі
Кровію людською!...

Душе моя убогая,
Лишенько з тобою!
Упемося отрутою,
В кризі ляжем спати,
Пошлем думу аж до Бога,
Його розпитати:
Чи довго ще на сім світі
Катам панувати?

Лети-ж, моя думо, моя люта муко!
Забери з собою всі лиха, всі зла,
Своє товариство!

Ти з ними росла,
Ти з ними кохалась; їх тяжкіі руки
Тебе повивали.

Бери-ж їх, лети,
Та по всьому небу орду розпусти!

Нехай чорніє, червоніє,
Полум'ям повіє,
Нехай знову ригá змії,
Трупом землю криє.
А без тебе я де-небудь,
Серце заховую,—
Та тим часом пошукаю
На край-світа раю.

II.

Лечу я знов по над землею,
І знов прощаюся я з нею.
Тяжко матір покидати

У безверхій хаті,
А ще гірше дивитися
На сльози та лати.

Лечу, лечу, а вітер віє;
Передо мною сніг біліє;
Кругом борі та болота,
Туман, туман, та пустота...
Людій не чуть, не знать і сліду
Людської страшної ноги...

І вороги й не-вороги,
Прощайте! В гості не приїду.

Упивайтесь, бенкетуйте!

Я вже не почую;

Оден собі на вік-віки

В снігу заночую.

А поки ви дознаєтесь,

Що ще єсть країна

Неполита слізми, кровю,

То я одпочину,

Одпочину...»

Аж слухаю:

Загули кайдани

Під землею.

Подивився...

О, люде поганий!

Де ти взявся? Що ти робиш?

Чого ти шукаєш

Під землею?

Ні! Вже, мабуть,

Я не заховуюсь

І на небі!

За що-ж кара?

За-що мені муки? ..

Кому я що заподівав?
Чиї тяжкі руки
В тілі душу закували,
Серце запалили
І мов тую чорну галич—
Думи розпустили?

За-що, не знаю, а караюсь,
І тяжко караюсь!
А коли я спокутую?
Коли діжду краю?—
Не бачу й не знаю.

Заворушилася пустиня...
Мов із тісної домовини
На той останній страшний суд
Мерці за правдою встають.

То не вмерлі, не зариті,
Не судя ідуть просити;
Ні, то люди, живі люди,
В кайданах забиті,
Із нор золото виносять,
Щоб пельку залити
Неситому...

То каторжні!

А за-що? Те знає
Вседержитель; а може ще
Й пін не добачає!
Он-де злодій штемпований
Кайдани волочить;
Он розбіїшник катований
Зубами скрегоче,
Недобитка, товариша,
Зарізати хоче.
А між ними, запеклими.

В кайдани убраний,
Цар всесвітній, цар волі, цар
Штепом увінчаний.
В м'уці, в каторзі—не просить,
Не плаче, не стогне...
Раз добром налите серце
В-вік не прохолоне.

А де-ж твої думи, рожевії квіти?
Доглядані, смілі, викохані діти?
Кому-ж ти їх, друже, кому передав?
Чи, може, на-віки в серці поховав?
Ой не ховай, брате! Розсип їх, розкидай.
Зійдуть і ростимуть, і у люди вийдуть.
Чи ще митарство, чи вже буде?
Буде, буде, бо холодно,—
Мороз розум будить.

III.

І знов лечу. Земля чорніє.
Дрімає розум, серце мліє.
Дивлюсь: хаги понад шляхам
То город із стома церквами,
А в городі, мов журавлі,
Замуштрували москалі.
Нагодовані, обуті
І кайданами окуті,
Муштруються.

Ще далі гляну:
Аж у долині, мов у ямі,
На багновищі город мріє;
І хмарою над ним чорніє
Туман холодний...

Долітаю,—

То город без краю.

Чи то турецький?

Чи то німецький?

А може те, що й московський!

Церкви та палати,

Та пани пуваті,

І ні однісінької хати!

Смеркалося.

Огонь—огнем

Кругом запалало,

Аж злякався... —»Ура! Ура!

Ура!« закричали.

»Цу-цу, дурні! Схаменіться!

Чого се ви раді?

Що орете?»—

»Экой хохоль!

Не знаетъ параду!

У насъ парадъ.

Самъ изволить

Сєводня гуляти.»

»Та де-ж вона, тая цяця?»

— »Вонъ—видишь палаты?»

Штовхаюсь я; аж землячок,

Спасибі, признався,

З цинковими гудзиками:

»Гдѣ ты здѣсь узялся?»

»З України«

»Да какъ же ты

И говоритъ не вмѣешь

По здѣшнему?»—

»Ба ні, кажу,

Говорить я вмію,

Та не хочу.»—

»Экой чудаць!

Я всь входы знаю;
Я здьсь служу; коли хочешь,
Въ дворець попытаюсь
Ввести тебя. Только, знаешь,
Мы, братъ, просвѣщенны, —
Не поскупись полтинкою!«
— »Цур тобі, мерзенный
Каламарю!«

І зробився
Я знову незримий,
Та й пропхався у палати.
Боже мій єдиний!
Так от-де рай!

Уже на-що
Золотом 'облиті
Блюдолизні! Аж ось і сам,
Високий, сердитий,
Виступає. Обік його
Жіночка небога,
Мов опеньок засушений,
Тонка, довгонога,
Та ще й на лихо сердешна
Хита головою.
»Так отсе-то та богиня?!
Лишенько з тобою!
А я, дурний, не бачивши
Тебе, цяце, й разу,
Та й повірив тупорилим
Твоїм віршомазам!
От-то дурний!

А ще й битий!
На квіток повірив.
Москалеві! От і читай,
І йми ти їм вірні!»

За богами—панства, панства
 У сріблі та златі!
 Мов кабани годовані,
 Пикаті, пузаті!
 Аж потіють та топляться,
 Щоб то ближче стати
 Коло самих: може, вдарять,
 Або дулю дати
 Благоволять—хоч маленьку,
 Хоч пів-дулі, аби тільки
 Під самую пику.
 І всі у-ряд поставали,
 Ніби без'язикі,
 А-ні телень!...

Цар цвенькає,
 А диво-цариця,
 Мов та чапля на болоті
 Скаче, бадьоріться.

Довгенько в-двох похожали,
 Мов сичі надуті,
 Та щось нишком розмовляли
 (Здалека не чути)—
 Об »отечестві«, здається,
 Та нових петлицях,
 Та об муштрах ще новіщих;
 А потім цариця
 Сіла мовчки на дзиглику.
 Дивлюсь: цар підходить
 До найстаршого, та в пику
 Його як затопить!
 Облизався неборака,
 Та меншого в пузо—
 Аж загуло!...

А той собі
 Ще меншого туза

Межи плечі; той—меншого,
А менший малого,
А той дрібних; а дрібнота
Уже за порогом
Як кинеться по улицах,
Та й давай місити
Недобитків православних,
А ті голосити,
Та верещать, та як ревнуть:
»Гуля наш батюшка, гуля!
Ура! ура! ура-а-а!«

IV.

Зареготався я, та й годі!
А й мене давнули
Таки добре.

Перед світом
Усе те заснуло;
Тільки де-де православні
По кутках стогнали,
Та стогнучи, за батюшку
Господа благали.
Сміх і сльози!

От пішов я
Город озирати.
Там ніч, як день. Дивлюся я:
Палати, палати
По-над тихою рікою,
А беріг обшитий
Увесь каменем.

Дивуюсь,
Мов несамовитий:
Як то воно зробилося
З калюжі такої

Таке диво!

Оттут крові

Пролито людської

І без ножа!

По тім боці

Твердиня й дзвіниця,

Мов та швайка загострена,

Аж чудно дивиться,

І дзигарі теленькають.

От я повертаюсь—

Аж кінь летить, копитами

Скелю розбиває.

А на коні сидить охляп,

У світі—не світі,

І без шапки; якимсь листом

Голова повита.

Кінь басує,—от-от річку,

От-от перескочить.

А він руку простягає,

Мов світ увесь хоче

Загарбати.

Хто-ж се такий?

От собі й читаю,

Що на скелі наковано:

»Первому Вторая«

Таке диво поставила.

Тепер же я знаю:

Се той Первий, що розпинав

Нашу Україну,

А Вторая доконала

Вдову-сиротину.

Кати, кати, людодіди!

Наїлись обое,

Накралися!

А що взяли

На той світ з собою?

Тяжко, тяжко мені стало,
Так, мов я читаю
Історію України.
Стою, заміраю.
А тим часом тихо, тихо
Та сумно співає
Щось такеє невидиме:

»Із города, із Глухова
Полки виступали
З заступами на лінію.
А мене послали
У столицю з козаками
Наказним гетьманом.
О, Боже мій милосердний!
О, царю поганий!
Царю проклятий, неситий,
Гаспиде лукавий!
Що ти зробив з козаками?
Болота засипав
Благородними кістками!
Поставив столицю
На їх трупах катованих
І в темній темниці
Мене, вольного гетьмана,
Голодом замучив
У кайданах!...

Царю, царю!

І Бог не розлучить
Нас з тобою: кайданами
Скований зо мною
На вік-віки.

Тяжко мені

Вітатъ над Невою!
України далекої,
Може, вже немає...

Полетів би, подивився,
 Так Бог не пускає.
 Може, Москва випалила
 І Дніпро спустила
 В синє море? розкопала
 Високі могили,
 Нашу славу?

Боже милий!

Зжалься, Боже милий!»

Та й замовкло. Дивлюся я:
 Біла хмара криє
 Сіре небо; а в тій хмарі—
 Мов звір в гаї вив.
 То не хмара, білі птахи
 Хмарою спустились
 Над царем тим мусянжовим,
 І заголосили:

»І ми сковані з тобою,
 Людоїде, змію!
 На страшному на судищі
 Ми Бога закриєм
 Од очий твоїх неситих.
 Ти нас з України
 Загнав голих і голодних
 У сніг на чужину
 Та й порізав, а з шкур наших
 Собі багрянницю
 Пошив жилами твердими,
 І заклав столицю
 В новій рясі.

Подивися:

Церкви та палати!
 Веселися, лютий кате,
 Проклятий, проклятий!»

V.

Розлетілись, розсипались.
Сонечко вставало;
А я стояв, дивувався
Так, аж страшно стало.
Уже вбогі ворушились,
На труд поспішали,
І москалі на розпуттях
Уже муштрувались.
По-край улиць поспішали
Заспані дівчата,
Та не з дому, а до-дому:
Посилага мати
На цілу ніч працювати,
На хліб заробляти.
А я стою, похилившись,
Думаю, гадаю:
»Як-то тяжко той насущний
Люди заробляють!«

От і братія сипну́ла
У сенат писати
Та підписувать, та драти
І з батька і з брата.
А між ними і землячкї
Де-де проглядають;
По-московськи так і чешуть,
Сміються та лають
Батьків своїх, що з-малечку
Цвенькать не навчили
По-німецьки, а то тепер
І кисні в чорнилі...
Пявки, пявки!
Може, батько
Останню корову

Жидам продав, поки вивчив
Московської мови!...

Україно, Україно!

Отсе твої діти,

Твої квіти молодії,

Чорнилом політі,

Московською блекотою,

В німецьких теплицях

Заглушені.

Плач, Вкраїно,

Бездітна вдовице!

Піти лишень, подивиться

До царя в палати:

Що там робиться?

Прихожу —

Старшина пузата

Стоїть рядом, сопе, хропе

Та понадувалась,

Як пидики, і на двері

Косо поглядала.

Аж ось вони й одчинились —

Непаче з берлога

Ведмідь виліз.

Ледве-ледве

Переносить ноги,

Та одутий, аж посинів:

Похмілля прокляте

Його мучило.

Як крикне

На самих пузатих, —

Всі пузаті до одного

В землю провалились.

Він вилушив баньки з лоба,

І всі затрусились,

Що остались.

Мов скажений,
На менших гукає,—
І ті в землю; він на дрібних,—
І ті пропадають;
Він до челяді і челядь—
І челядь пропала;
До москалів,—москалик
Тільки застогнали,
Пішли в землю!

Диво диво
Сталося на світі!
Дивлюся я, ще дальш буде,
Що буде робити
Мій ведмедик?

Стоїть собі,
Голову понурив
Сіромаха. Де-ж ділася
Ведмежа натура?
Мов кошеня—такий чудний!...
Я, як засміявся!
Він і почув, та як гикне!
Я й перелякався,
Та й прокинувся.

Оттаке-то
Приснилося диво!
Чудне якесь! Таке тільки
Сниться юродивим
Та п'яницям.

Не здивуйте,
Брати мої милі,
Що не своє розказав вам,
А те, що приснилось,

ХУСТИНА.

У неділю не гуляла—
Та на шовки заробляла,
Та хустину вишивала,
Вишиваючи співала:

»Хустиночко мережана,
Вишиваная!
Вигантую, подарую,
А він мене поцілує...
Хустино моя
Мальованая!

А я косу розилітаю,
З дружиною похожаю...
Доленько моя,
Матінко моя!

Здивуються в-ранці люде,
Що в сироти хустка буде
Мережана,
Мальованая.»

Оттак вона вишивала,
У віконце поглядала:
Чи не ревуть круторогі?
Чи не йде чумак з дороги?

Іде чумак з-за Лиману
З чужим добром, безталанний.
Чужі воли поганяє,
Поганяючи співає:

»Доле моя, доле!
Чом ти не така,
Як доля чужая?
Чи я пю-гуляю?
Чи сили не маю?
Чи до тебе доріженьки
У степу не знаю?
Чи до тебе свої дари
Я не посилаю?
Є у мене дари—
Очі мої карі;
Молодую мою силу
Багаті купили;
Може, й дівчину без мене
З иншим заручили...
Навчи-ж мене, моя доле,
Гуляти навчи!»

Та й заплакав сіромаха,
Стéпом ідучи...

Ой заплакав сивий пугач
В стéпу на могилі;
Зажурились чумаченьки,
Тяжко зажурились:
»Благослови, отамане,
Коло села стати,
Та понесем товариша
В село причащати!»

Сповідали, причащали
Й ворожки питали,
Не допомгло!...
З несціленим
В дорогу рушали.

Чи то праця задавила
Молодую силу?
Чи то нудьга невсипуща
Його з ніг звалила?
Чи то люди поробили
Йому молодому,
Що привезли його з Дону
На возі до дому?
Благав Бога, щоб дівчину,
Хоч село побачить,
Не доблагав!...

Поховали,
Ніхто й не заплаче...
Поставили громадою
Хрест над сиротою
І розійшлись.

Як билина,
Як лист за водою,
Пішов козак з сього світа,
Все забрав з собою...

А де-ж тая мальована,
Шитая хустина?
А де-ж тая веселая
Дівчина-дитина?

На новому хресті хустку
Вітер розвіває,
А дівчина у черніці
Косу розплітає...

Чого мені тяжко? Чого мені нудно?
Чого серце плаче, ридає, кричить,
Мов дитя голодне?

Серце моє трудне,
Чого ти бажаш? Що в тебе болить?
Чи пити, чи їсти, чи спатоньки хочеш?
Засни, моє серце, на віки засни,
Невкрите, розбите... А люд навісний
Нехай скаженіє... Закрий, серце, очі!...

13/XI. 1844.
Петербург.

Перводрук: Основа 1861, кн. II.

.....

Пустка.

(М. С. Щепкину.)

Заворожи мені, волхве,
Друже сивоусий!
Ти вже серце запечатав,
А я—ще боюся...
Боюся ще погорілу
Хату руйнувати,
Боюся ще, мій голубе,
Серце поховати!...
Може, вернеться надія
З тією водою
Цілющою, живущою,
Дрібною сльозою;
Може, вернеться в некриту
Пустку зимувати,
І укриє і нагріє
Погорілу хату,

І вимете, і виміє,
І світло засвітить;
Може, ще раз прокинуться
Мої думи-діти;
Може, ще раз пожурюся,
З дітками заплачу;
Може, ще раз сонце правди
Хоч крізь сон побачу!

Встань-же, брате, хоч одури!
Скажи, що робити:
Чи молитись, чи журитись,
Чи тімя розбити?

13/XII. 1844.
Київ.

Перводрук: Основа 1861, кн. I.

.....x.....

Н. В. Гоголю.

(За думою дума.)

За думою дума роем вилітає:
Одна давить серце, друга роздирає,
А третя тихо-тихесенько плаче
У са́мому серці—може й Бог не бачить.

Кому-ж її покажу я,
І хто тую мову
Привітає, угадає
Великеє слово?
Всі оглухли, похилились
В кайданах—байдуже!...
Ти смієшся, а я плачу,

Великий мій друже!
 А що вродить з того плачу?
 Бурян, мабуть, брате!
 Не заревуть в Україні
 Вольнії гармати,
 Не заріже батько сина,
 Своєї дитини,
 За честь, славу, за братерство,
 За волю України.
 Не заріже: викохає
 Та й продасть в різниці
 Москалеві...

Се-б-то, бачиш,

Лепта удовиці
 Престолові, «отечеству»
 Та Німоті плата...
 Нехай, брате!

А ми будем

Сміятись та плакати.

30 XII. 1844.
 Петербург.

Перводрук: «Новые стихотворенія Пушкина
 а Шавченки» 1859, Липськ. стр. 22—23.

.....

Не завидуй багатому: багатий не має
 Ні приязні, ні любови—він все те наймає.

Не завидуй могутому, бо той заставляє;
 Не завидуй і славному: славний добре знає,

Що не його люди люблять, а ту тяжку славу,
 Що він кровю та сльозами вилле на забаву.

І молоді, як зійдуться, то любо та тихо,
Як у раю, а дивишся—ворушиться лихо...

Не завидуй же нікому, дивись кругом себе:
Нема раю на всім світі, хіба що на небі!

4 X. 1845.
Миргород.

Перводрук: »Основа«, 1861, кн. III.

.....❖.....

Не женися на багатій,
Бо вижене з хати;
Не женися на убогій,
Бо не будеш спати.

Оженись на вольній волі,
На козацькій долі:
Яка буде, така й буде—
Чи гола, то й гола!

Та ніхто не докучає
І не розважає;
Чого болять? і де болять?—
Ніхто не питає.

У двох, кажуть, і плакати
Мов легше неначе.
Не потурай! Легше плакати,
Як ніхто не бачить.

4/X. 1845.
Миргород.

Перводрук: »Основа«, 1861, кн. III.

»ЄРЕТИК« або »ІВАН ГУС«.

Посланіє славному П. І. Шафарикові.

Запалили у сусіда
Нову добру хату
Злі сусіди, нагрілися,
Та й полягли спати,
І забули теплий попіл
По полю розвіять.
Лежить попіл на розпутті,
А в попелі тліє
Огню іскра великого,
Тліє, не вгасає,
Підналу жде, як той местник
Часу дожидає,
Злого часу.

Тліла іскра,
Тихо дотлівала
На розпутті широкому,
Та й гаснути стала.

Оттак Німота запалила
Велику хату, і сімю,
Сімю Славян роз'єднала,
І нишком-тихо упустила
У собищ люту змій.

Полилися ріки крові,
Пожар погасили,
А Німчики пожарище
Й сиріт поділили.
Вирóстали у кайданах

Славянські діти,
І забули невольники,
Чиї вони діти.
А на давнім пожарищі
Іскра братства тліла,—
Дотлівала, дожидала
Рук твердих та смілих.
І дождалась.

Прозрів єси
В попелі, глибоко
Огонь добрий, смілим серцем,
Смілим орлім оком;
І засвітив, любомудре,
Світоч правди, волі;
І Славян сімю велику
Во тьмі і неволі
Перелічив до одного,
Перелічив трупи,
А не Славян, і став-єси
На великих купах,
На розпутті всесвітньому,
Іезекіїлем.
І, о диво!

Трупи встали
І очі розкрили;
І брат з братом обняліся,
І проговорили
Слово тихої любови
На віки і віки.
І потеклі в одно море
Славянські ріки.

Слава тобі, любомудре,
Чеху-Славянине,
Що не дав ти потонути
В німецькій пучині

Нашій правді!

Твоє море

Славянське, нове,
Затого вже буде повне,
І попливе човен
З широкими вітрилами
І з добрим кормилом,
Попливе на вільнім морі,
На широких хвилях.

Слава-ж тобі, Шафарику,
Во-віки і віки,
Що звів-еси в одно море
Славянської ріки.

Привітай же в своїй славі

І мою убогу
Лепту, думу немудрую
Про Чеха святого,
Великого мученика,
Про славного Гуса!
Прийми, отче!

А я нишком

Богу помолюся,
Щоб усі Славяне стали
Добрими братами
І синами сонця правди,
І єретиками
Оттакими, як Констанський
Єретик великий!...
Мир мирові подарують
І славу во віки!

I.

Камень, вгоже небрегоша
 виждѣши, сей бысть во
 главѣ оугла: штъ Господа
 бысть сей, и естъ дивенъ
 въ очесѣхъ нашихъ.

Псалом CXVII, ст. 22, 23.

Кругом неправда і неволя,
 Народ замучений мовчить,
 А на апостольськѣм престолі
 Чернець годований сидить,
 Людською кровію торгує
 І рай-у найми оддає.
 О, Боже! Суд Твій правий всеує,
 І всеує царствіє Твоє!

Розбійники, людодіи
 Правду побороли,
 Осміяли Твою славу
 І силу і волю!
 Люде стогнуть у кайданах,
 Немає з ким взятись,
 Розкуватись, одностайне,
 Односердне стати
 За євангеліє правди,
 За темній люде.
 Нема кому!

Боже, Боже!

Чи то-ж і не буде?
 Чи настане великий час
 Небесної кари?
 Чи розломим три корони
 На гордій тіярі?

Розломимо!...

Благослови

Не на месть і муки,
Благослови мої, Боже,
Нетвердії руки
Й слово тихе!

О, Боже!

Чи вони-ж почують?...»

.

Оттак

У келії своїй правдивий
Іван Гус думав розкувати
Народ замучений, і диво
Святе диво показати
Очам незрячим.

»Поборюсь!

За правду Бог! Да совершиться!...»

І в Вифлеємську каплицю
Пішов молитися вірний Гус.

II.

Папська булла.

»Во імя Господа Христа,
За нас розпязого на дереві,
І всіх апостолів святих,
Петра і Павла особливе,
Ми розрішаємо гріхи
Святою буллою цією
Рабині Божії й—оттій,

Що водили по улицах

В Празі позавчора;

Оттій самій, що хилилась

По шинках, по станах,
По чернечих переходах,
По келіях п'яна;
Отта сама заробила
Та буллу купила:
Тепер свята!...«

»Боже, Боже,

Великая сило!

Великая славо! Зглянься на людей!
Одпочинь од кари у святому раї!
За-що пропадають, за-що Ти караєш
Своїх і покірних і добрих дітей?

За-що закрив їх добрі очі
І вільний розум окував
Кайданами лихої ночі?!
Прозріте, люди—день настав!
Просніться, Чехи, змийте луду,
Розправте руки, будьте люди,
А не посмішище ченцям!
Розбійники, кати в тіярах,
Все потопили, все взяли,
Мов у Московії Татари,
І нам сліпим передали
Свої догмати.

Кров, пожари,
Всі зла на світі, війни, чвари,
Пекельних мук безкрайї ряд,
І повен Рим байстрят—
От їх догмати і їх слава!
Та явна слава!...

А тепер -

Святим положено конклавом:
Хто без святої булли вмер,—
У пекло просто! Хто-ж заплатить
За буллу в-двоє,—ріж хоч брата,

Окриме папи і ченця,
 І в рай іди кінець-кінцям!
 У злодія вже злодій краде,
 Та ще й у церкві.

Гади, гади!

Чи напиліся ви, чи ні
 Людської крови?! —

Не мені,

Великий господи, простому,
 Судить великі діла
 Твоєї волі: люті зла
 Не дієш без вини нікому!

І плакав Гус, молитву дія,
 І гірко плакав; люд мовчав
 І дивувався: що він діяв?
 На кого руки піднімав?
 »Дивіться, люди! Ось де була,
 Що я читав!« —

І показав

Перед народом.

Всі здригнули:

Іван Гус буллу розірвав!

III.

Із Вифлєсмської каплиці
 Аж до всесвітньої столиці
 Луна, гогочучи, неслась;
 Ченці ховаються; мов кара,
 Луна в конклаві оддалась,
 І похилилася тіра...

Шепочеться Авіньона

З римськими ченцями;

Шепочуться антипапи,

Аж трясуться стани
Од шопоту.

Кардинали,
Як гадюки, вються
Круг тіяри та нищечком,
Мов коти гризуться
За мишеня.

Та й як таки?
Однієї шкури
Така сила! А м'ясива!
Аж здрігнули мури,
Як зачули, що у Празі
Загелкали *гуси*
Та з орлами летять биться...

Конклав схаменувся,
Зібрав раду.

Положили:
Одностаїне стати
Проти Гуса, і в Констанцу
Всіх ворон скликати,
Та й стерегти, яко мога,
І зверху і з долу,
Щоб не втікла тая птаха
На славянське поле.

Як та галич поле крила,
Ченці повалили
До Констанци; шляхи, степи,
Мов сарана, вкрили
Барони, герцоги, і дюки,
Царі, герольди, шинкарі.
І трубадури—кобзарі,
І шляхом військо, мов гадюки.
За герцогіннями Німота:
Хто з соколами на руках,

Хто пішки, верхи на ослах, —
Так аж кишить!

Все на охоту,
Мов гад у прійї, поспіша.

О, Чеху! Де твоя душа?
Дивись, щò сили повалило,
Мов Сараціна воюють
Або великого Аттилу!

IV.

У Празі глухо гомонять,
І цесаря і Вячеслави
І той собор тисячеглавий
У голос лають, — не хотять
Пускати в Констанц Івана Гуса.
»Жив Бог! Жива душа моя!
Браті, я смерті не боюся!
Я докажу оттим зміям!
Я вирву їх неситі жало!...«

І Чехи Гуса провокали,
Мов діти батька...

Задзвонили у Констанці
Рано в усі дзвони;
Збіралися кардинали
Гладкі та червоні,
Мов бугаї в загороду,
І прелатів лива.
І три папи, і баронство,
І вінчані глави.

Зібралися, мов Іуди
На суд печестивий
Против Христа.

Сварп, гомін,

То реве, то виє,
Як та орда у таборі
Або Жиди в школі...

І—всім разом заціпило!...

Мов кедр серед поля—
Ливанського—у кайданах
Став Гус перед ними!
І окинув нечестивих
Орліми очима.
Затрусились, побілили,
Мовчки озирали
Мученика.—

»Чого мене?

Чи на прою позвали?
Чи дивіться на кайдани?»

— »Мовчи, Чеше смілий!...«—
Гадюкою зашипіли,
Звірем заревіли.
»Ти єретик! Ти єретик!
Ти сієш розколи,
Усобища розвіваєш,
Святійшої волі
Не приймаєш!...

Одно слово

Ти Богом проклятий!
Ти єретик! Ти єретик!
Ревіли прелати, —
»Ти усобищик!... Одно слово
Ти всіми проклятий!...«

Подивився Гус на папи,
 Та й вийшов з палати!...
 »Побороли! Побороли! «—
 Мов обеленіли.

— »Автодафе! Автодафе!...«—
 Гуртом заревіли.

V.

І цілу ніч бенкетували,
 Ченці, барони...—всі пили
 І п'яні Гуса проклинали,
 Аж поки дзвони загули.
 І світ настав...

Ідуть молитися
 Ченці за Гуса.

З-за гори
 Червоне сонце аж горить:—
 І сонце хоче подивиться,
 Що будуть з праведним творить?!

Задзвонили в усі дзвони,
 І повелі Гуса
 На Голгофу у кайданах...
 І не стрепенувся
 Перед огнем, став на йому
 І молитву діє:

»О, Господи милосердний!
 Що я занодівав
 Оттим людям, твоїм людям?
 За-що мене судять?
 За-що мене розпинають?
 Люде! Добрі люде!
 Молітеся! неповинні:
 І з вами те буде!
 Молітеся!

Люті звірі
Прийшли в овніх шкурах
І пазурі розпустили...
Ні гори, ні мурн
Не сховають!

Розіллється
Червонеє море
Крови, крови з дітий ваших...
О, горе! о, горе!
Он-де вони!—в ясних ризах...
Їх лютії очі...

»Пали! пали!«
Уже крови... »пали, пали!...«
— »Крови, крови хочуть!
Крови вашої!«

І димом
Праведного вкрило.

»Молітеся! Молітеся!
Господи, помилуй,
Прости Ти їм, бо не знають...!«
Та й не чути стало!
Мов собаки, коло огню
Кругом ченці стали.
Боялися, щоб не виліз
Гадиною з жару
Та не повис на короні
Або на тіярі.

VI.

Погас огонь; дунув вітер
І попіл розвіяв.
І бачили на тіярі
Червоного змія
Прості люди.

Пішли ченці

Й Те Деум співали;
Розійшлися по трапезах
І трапезували—
І день, і ніч, аж попухли.
Малою сімєю
Зійшлись Чехи.

Взялі землі

З-під костра, і з нею
Пішли в Прагу.

Оттак Гуса

Ченці осудили,
Запалили... та Божого
Слова не спалили,—
Не вгадали, що вилетить
Орел із-за хмари,
Замість *гуся*—і розклює
Високу тіяру. *не бгзгд*
Байдуже їм!

Розлетілись,

Мов тії ворони,
З кровавого того свята.
Ченці і барони
Розвернулись у будинках,
І гадки не мають:
Бенкетують, та інколи
Те Деум співають.
Все зробили...

Пострівайте,—

Он над головою
Старий Жижка з Таборова
Махнув булавою!

10. X. 1845. Перводрук: «Основа» 1861, кн. I. Факсиміле
С. Марійське. у Відні 1863. Від слів: «барони герцоги»
(в Полтавщині.) в журналі «Былое» 1906, кн. VI.
Цілість у «Кобзарі» Доманицького.

НЕВОЛЬНИК.

ПОСВЯТА.

Думи мої молодії,
Понурії діти,
І ви мене покинули!...
Пустку нагопшити
Нема кому...

Остався я,

Та не сиротою,
А з тобою, молодю,
Раю мій, покою,
Моя зоре досвітняя,
Єдина думо
Пречистая!

Ти вітаєш,

Як у того Нуми
Тая німфа Егерія;
Так ти, моя зоре,
Просіяєш надо мною,
Ніби заговориш,
Усміхнешся.

Дивлюся я—

Нічого не бачу.
Прокинуся—серце плаче,
І очі заплачуть.

Спасибі, зіронько! Минас
Неясний день мій; вже смеркас.
Над головою вже несе
Свою неклепаную косу
Косар пеневний, мовчки скопить!

А там—і слід мій занесе
Холодний вітер.

Все минає!...

Згадаєш, може, молодая,
Виллту сльозами
Мою думу, і тихими,
Тихими речами
Проговориш: »я любила
Його на сім світі,
І на тім світі любитиму«

О, мій тихий світе,
Моя зоре вечірняя!
Я буду вітати
Коло тебе, і за тебе
Господи благати!

I.

Той блукає за морями,
Світ перехожас,
Долі, доленьки шукає, —
Немає, немає,
Мов умерла!

А той рветься

З усієї сили
За долею... от-от догнав,
І—бебех в могилу!
А в иншого сіромахи
Ні хати, ні поля,
Тільки торба; а з торбини
Виглядає доля,
Мов дитинка; а він її
Лас, проklinяє
І за чвертку закладає, —
Ні, не покидає!

Як ренях той, учиниться
За латані поли,
Та й збірає колосочки
На чужому полі;
А там снопи, а там—скирти,
А там -у палатах
Сидить собі сіромаха,
Мов у своїй хаті.

Такая-то доля тая,—
Хоч і не шукайте!
Кого схоче,—сама найде,
У колісці найде.

Ще на Україні веселі
І вольнії иншались села
Тоді, як праведно жили
Старий козак і діток двох;
Ще за Гетьманищини старої
Давно се діялось колись.

Так коло полудня, в неділю,
Та на Зелених ще й Святках,
Нід хатою в сорочці білій
Сидів, з бандурою в руках,
Старий козак. —

»І так, і сяк!»

Старий міркує, розмовляє:
»І треба-б, каже, йї трохи шкода!
А треба буде: два-три гола
Нехай по світу погуляє
Та сам своєї пошукає,
Як я шукав колись...

Ярино!

А де Степан?»

»А он під тинном,
Неначе вкопаний стоїть!»

»А я їй не бачу! А ідіть
Лишень сюди, та йдіть обоє...
А ну-те, діти, оттакої!»

І ушкварив по струнах:
Старий грає, а Ярина
З Степаном танцює;
Старий грає, примовляє,
Ногами танцює:

»Як би мені лиха та лиха,
Як би мені свекрівонька тиха,
Як би мені чоловік молодий,
До другої не ходив, не любив!
Ой гон, чики чики!
Та червоні черевики,
Та троїсті музики,
Од віку до віку
Я любила б чоловіка!»

»Ой гон, заходивсь,
Зробив хату, оженився,
І ніч загонив,
І вечерять наварив.

А ну-те, діти, оттакої!

І старий піднявся;
Як ударить, як ушкварить,
Аж у боків взявся!

»Чи так, чи не так,
Хродив постерпав.

А петрушку
Криши в юшку—
Буде смак, буде смак!

Ой так—таки так,
Оженився козак,
Кинув хату
І кімнату,
Та й потяг у байрак.

— Ні, не та вже! Підтопталась
Стара моя сила;
Утомився.

А все це ви
Так розворушили.
О, бодай вас! Що-то літа!
Ні вже, не до-ладу...
Минулося!

Іди лишень
Полуднувать лагодь;
Гуляючи, як той казав,
Шматок хліба з'їсти.
Іди-ж, доню!—

А ти, сину,
Послухася вісти.
Сідай лишень!

..... Як убили
Твого батька Івана
В Шляхетчині, то ти ще був
Маленьким, Степане,
Ще й не лазив.»—«То я не спл?!
Я чужий вам, тату?!»—
— »Та не чужий! Стрівай лишень!
От умерла й мати,
Таки твоя, а я й кажу

Покійній Марині,
 Моїй жінці: »А що,—кажу,—
 Возьмем за дитину—
 Тебе-б отсе...«—»Добре,«—каже
 Покойна Марина,—
 »Чому не взять?«—

Взяли тебе

Ми тай спарували
 З Яриночкою до-купн...
 А тепер осталось
 Ось що робить: ти на літі,
 І Ярина зріє;
 Треба буде людей шукать
 Та що-небудь діять.
 Як ти скажеш?«—

»Я не знаю...

Бо я думав... тес...«

— »Що Ярина сестра тобі?
 А воно—не тес,
 Воно просто: любітєся,
 Та й з Богом до шлюбу!
 А поки що, треба буде
 І на чужі люди
 Подивитись, як там живуть:

Чи орють,
 Чи не на ораному сіють,
 І просто жнуть,
 І немолоченєс віють,
 Та як і мелють і їдять,—

Все треба знать.

Так от як, друже: треба в люде

На рік, на два піти

У наймити;

Тоді й побачимо, що буде.

Бо хто не вміє заробить,
То той не вмітиме й пожити.
А ти як думаєш, небоже?...
Не думай! Коли хочеш знати,
Де краще лихом торгувати,
Іди ти в Січ.

Як Бог допоможе,
Там наїсиш всіх хлібів;
Я їх чимало попоїв—
І досі нудно, як згадаю!
Коли здобудеш—принесеш,
А коли згубиш—поживеш
Моє добро!

Та хоч звичаю
Козацького наберешся
Та побачиш світа,
Не такого, як у бурсі,
А живі мислі те
З товариством прочитаєш,
Та по-молодечий
Будеш Богу молитися,
А не по-чернечий
Харамаркати.

Оттак, сиону!
Помолившись Богу,
Осідлаєш буланого,
Та й гайда в дорогу!
Ходім лишень полуднувати.
Чи ти вже, Ярино,
Змайструвала нам що-небудь?
Оттаке-то, сиону!...«
— »Уже, таточку!« озвалась
Із хати Ярина.

II.

Не їсться, не петься, і серце не бється,
І очі не бачать, не чуть голови,
Неначе немає, ніби неживий,—
Замість шматка хліба, за кухоль береться.
Дивиться Ярина та нишком сміється:
— »Що се йому стало? Ні їсти, ні пить,
Нічого не хоче!

Чи не занедужав?—
Братіку Степане, що в тебе болить?«
Ярина питає.

Старому байдуже,
Ніби-то й не чує.—
»Чи жать, чи не жать,
А сіяти треба!« старий промовляє,
Ніби-то до себе.

»А ну мо вставать!
До вечерні, може, ще помскандибаю.
А ти, Степане, ляжеш спать,
Бо завтра рано треба встать
Та коня сідлать.«

»Степаночку, голубчику!
Чогось бо ти плачеш?
Усміхнися, подивися!
Хіба ти не бачиш,
Що й я плачу?

Розсердився,
Бог знає на кого,
Та й зо мною не говорить.
Утечу, їй Богу,
Та й сховаюсь у бур'яні...
Скажи бо, Степане:
Може, й справді нездужаєш?
Я зілля достану,

Я побіжу за бабою...
 Може, це з пристріту?«
 »Ні, Ярино, моє серце,
 Мій рожевий квіте!...
 Я не брат тобі, Ярино!
 Я завтра покину
 Тебе й батька,—на чужині
 Де-небудь загину;
 А ти мене й не згадаєш,
 Забудеш, Ярино,
 Свого брата!«—

»Схаменся!

Йй-Богу, з пристріту!
 Я не сестра? Хто-ж отсе я?
 О, Боже, мій світе!
 Що тут діять? Батька нема,
 А він занедужав,
 Та ще й умирє. О, Боже мій!
 А йому й байдуже,—
 Мов сміється.

Степаночку!

Хіба ти не знаєш,
 Що без тебе і таточка
 І мене не стане?«—
 — »Ні, Ярино, я не кину,
 Я тільки поїду
 Недалеко. А на той рік
 Я до вас приїду
 З старостами, за тобою
 Та за рушниками.
 Чи подаєш?«—

»Та цур тобі

З тими старостами!
 Ще й жартує...«

»Не жартую.

Йй-Богу, Ярино,

Не жартую! —

»То це й справді

Ти завтра покинеш

Мене й батька? Не жартуєш?

Скажи-бо, Степане!

Хіба й справді не сестра я?»

— »Ні, моє кохання,

Моє серце! —

Боже-ж ти мій!

Чому я не знала?

Була-б тебе не любила

І не цілувала...

Ой-ой, сором! Геть од мене!

Пусти мене! Вайши,

Який добрий! Та пусти-бо!

Йй-Вогу, заплачу»...

І заплакала Ярина,

Як тая дитина,

І крізь сльози промовляла:

»Поклине! поклине!»

Як той явір над водою,

Степан похилився;

Щирі сльози козацькії

В серці занекліся,

Мов у неклі.

А Ярина

То клене, то просить,

То замовкне, подивиться,

І знов заголосить.

Не чулися, як смеркалося;

І сестру і брата,

Піби скованих до-купи,

Вастав батько в хаті.

І світ настав, а Ярїні
 Не спитьсѣя, ридає.
 Уже Степан із криниці
 Коня напуває;
 Й вона з відрами побігла.
 Ніби за водою
 До криниці.

А тим часом
 Запорожську зброю
 Старий виніс із коморн;
 Дивиться, радіє,
 Приміряє, ніби знову
 Старий молодіс,
 Та й заплакав. —

»Зброе моя,
 Зброе золотая!
 Літа мої молодії,
 Сило молодая!
 Послужки, моя ти зброе,
 Молодїй ще силі,
 Послужки йому так щиро
 Як мені служила!»

Вернувся од криниці,
 І Степан сідлає
 Коня, свого товариша,
 Й жуна одягає.
 А Ярїна дає зброю,
 На порозі стоя;
 Степан її надіває,
 Та плачуть обоє.
 І шаблюка, мов гадюка,
 Й ратище-дрючина.
 І самобал семинадцятиний
 Новше за плечима.
 Аж зомліла, як узріла;

І старий заплакав,
Як побачив на коневі
Такого юнака.

Веде коня за поводи
Та плаче Ярина;
Старий батько іде рядом,
Научає сина:
Як у війську пробувати,
Старших шанувати,
Товариство поважати,
В табор не ховатись.
— »Нехай тебе Бог заступить!
Як за селом стали,
Сказав батько,—та всі троє
Разом заридали.

Стенан гукнув, і курява
Шляхом піднялася.
— »Не баріся, мій синочку!
Швидче повертайся!
Сказав старий.

А Ярина,

Мов тая ялина
При долині, похилилась.
Мовчала Ярина,
Тільки сльозні утирає,
На шлях поглядає;
Із куряви щось вигляне
І знов пропадає;
Ніби шапка через поле
Котиться, чорніє,
Пронадає, мушечкою
Тільки-тільки мріє,—
Та й пропало.

Довго-довго

Стояла Ярина

Та дивилась, чи не вирне
Знову комашина
Із кўряви.

Не вірнула, —
Пропала. І знову
Заплакала Яриночка
Тай пішла до-дому.

III.

Минають дні, минає літо,
Настала осінь, шелестить
Пожовкле листя.

Мов убитий,
Старий під хатою сидить:
Дочка нездужає Ярина;
Його єдина дитина
Покинуть хоче!

З ким дожить,
Добити віку-вікового?
Згадав Степана молодого,
Згадав свої благі літа,
Згадав, — та й заплакав
Багатий сивий сирота:

— »В Твоїх руках все на світі
Твоя всюди воля!
Нехай буде так, як хочеш, —
Така моя доля!« —
Старий вимовив, і нишком
Богу помолився,
Та й пішов собі з-під хати
В садок походити.

І барвінком, і рутою,
І рясом квітчає
Весна землю, мов дівчину

В зеленому гаї;
І сонечко серед неба
Опинилось—стало,
Мов жених той молодую,
Землю оглядало.
І Ярина вийшла з хати
На світ божий глянуть—
Ледве вийшла; усміхнеться,
То піде, то стане,
Розглядає, дивується,
Та любо, та тихо,
Ніби вчора народилась...
А лютеє лихо
В самім серці ворухнулось
І світ запалило.
Як блинна підкошена,
Ярина схилилась;
Як з квіточки роса вранці,
Сльози полилися.
Старий батько коло неї,
Як дуб, похилився.

Одужала Яриночка.
Ідуть люди в Київ
Та в Почаїв помолитись,
І вона йде з ними.
У Києві великому
Всіх святих благала;
У Межигорського Спаса
Тричі причащалась;
У Почаєві святому
Ридала-молилась,
Щоб Степан той, доля тая
Її хоча приснилась.
Не приснилась!...

Вернулася.

Знову забіліла
Зіма біла.

За зімою

Знов зазеленіла
Весна божа.

Вийшла з хати

На світ дивуватись
Яриночка, та не Бога
Святого благати,
А нищечком у ворожки
Про його спитати.

І ворожка ворожила,
Пристрит замовляла,
Талан-долю та весілля
З воску виливала.
— «Он бачиш, кінь осідланий
Туває ногою
Під козаком?

А он-де йде

Дідусь з бородою
Аж до колін.

Ото гроші!

Як би догадався
Козак оттої злякаться діда...
Злякав!—та й сховався
За могилу, лічить гроші...
А он знову шляхом
Козак іде, ніби старець,—
То, бач, ради страху,
Щоб Ляхи, або Татари
Часом не спіткали.»

І радесенька Ярина
До-дому верталась.

IV.

Уже третій і четвертий
І пятий минає—
Не малий рік, а Степана
Немає, немає!
І стежечка-доріжечка,
Яром та горою
Утоптана до ворожки,
Поросла травною.
Нема його!

У черниці

Косу розплітає
Безталанна; коло неї
Падає, благає
Старий батько, хоч літечко,
Хоч Петра діждати,
Хоч Зеленої неділі...

Діждались, і хату
Уквітчали гарнесенько,
І в сорочках білих
Невеселі, мов сироти,
Під хатою сіли.

Сидять собі та сумують;
Слухають: щось грає,
Мов на кобзі на улиці,
І ніби співає...

Дума.

»У неділю вранці-рано
Синє море грало:
Товариство кошового
На раді прохало:
»Благослови. отамане,

Байдаки спускати,
Та за Тендер погуляти,
Турка пошукати.»

Чайки й байдаки спускали,
Гарматами рештували.

З Дніпрового гирла широкого випливали,

Серед ночі темної,

На морі синьому,

За островом Тендером потопали,

Пропадали...

Оден потопас,

Другий виринає,

Козацтву-товариству із синьої хвилі рукою махав:

І зично тукає:

»Нехай вам, панове товариство, Бог допомагає!»

І в синій хвилі потопас,

Пропадає...

Тільки три чайки, слава Богу,

Отамана курішного,

Сироти Степана молодого,

Синє море не втопило,

А в турецьку землю агаринську

Без кормиг прибило.

Тоді сироту Степана,

Козака ленстрового,

Отамана молодого,

Турки-шиичари ловили,

З гармати гримали,

В кайдани кували,

В тяжкую неволю завдавали...

Ой, Спасе наш Межігорський,

Чудотворний Спасе,

І лютому ворогові

Не допустити впасти

В турецьку землю, в тяжкую неволю!

Там кайдани по три пуда,
О́лмана́м—по чотири...
І світа божого не бачать, не знають,
Під землею камінь ламають,
Без сповіді святої умірають,
Як собаки здихають,
Пронадають.

І згадав сирота Степан в неволі
Свою далеку Україну,
Нерідного батька старого,
І коника вороного,
І нерідную сестру Ярину...
Плаче, ридає,
До Бога руки здіймає,
Кайдани ламає,
Утікає на вольную волю...
Уже на третьому полі
Турки-яничари догнали,
До стовпа вязали,
Очі виймали,
Гарячим залізом вишікали,
В кайдани кували,
В тюрму посадили
Тай замурували...»

V.

Оттак на улиці, під тинном,
Ще молодий кобзарь стояв
І про невольника співав.
За тинном слухала Ярину,
І не дослухала—упала.
— «Степаночку! Степаночку!»
Кричала, ридала:
«Степаночку, моє серце!

Де ти забарився?
Тату! тату! Ідїть сюди,
Ідїть, подивиться!«—
Прийшов старий, розглядає,
І свого Степана
Не пізнає—таке з його
Зробили кайдани!
— »Сину ти мій безталанний!
Моя ти дитино!
Де ти в світі погибаєш,
Сину мій єдиний?»

Плаче старий та ридас,
Й Степан сліпий плаче,
Невидючими очима
Мов сонце побачив.
І беруть його під руки
І ведуть у хату;
І вітає Яриночка,
Мов рідного брата.
І голову йому змила,
І ноги умила,
І в сорочці тонкій, білій
За стіл посадила;
Годувала, напувала,
Положила спати
У кімнаті—і тихенько
Вийшла з батьком з хати.

Через тиждень без старостів
За Степана свата
Старий свою Яриночку,—
І Ярина в хаті...
— »Ні, не треба, мій таточку,
Не треба, Ярино!»

Степан каже.

»Я загинув,
На-віки загинув!
За-що-ж свої молодії
Ти літа погубиш
За калікою?...

Ярино!...

Насміються люди,
І Бог святий покарає,
І прожéне долю
З цїї хати веселої
На чужее поле.
Ні, Ярино! Бог не кине
І знайде дружину;
А я піду в Запорожжя:
Там я не загину,—
Нагодують.»

— »Ні, Степане,

Моя ти дитино!
І Господь тебе покине,
Як ти нас покинеш.
Оставайся, Степаночку!
Коли не хоч братись,
То так будем: я—сестрою,
А ти будеш братом,
І дітьми йому обоє,
Батькові старому.
Не йди од нас, Степаночку,
Не кидай нас знову!
Не покинеш?...«—

»Ні, Ярино!»

І Степан остався.

Зрадів старий, мов маленький,
Аж за кобзу взявся;
Хотів вшкварить метелицю

З усієї сили,
Та не вишварив...

Під хатою

Усі троє сіли.

»Роскажи-ж ти нам, Степано,
Про свою долю;
Бо й я таки гуляв колись
В турецькій неволі.«
— »Ото-ж мене, вже сліпого,
На світ випускали
З товариством.

Товариство

На Січ прямувало,
І мене взяли з собою,
І через Балкани
Простали ми в Україну
Вольними ногами;
А на тихому Дунаю
Нас перебігають
Січовики-Запорожці
І в Січ завертають...
І розказують, і плачуть,
Як Січ руйнували,
Як Москалі срібло-злото
І свічки забрали
У Покрови; як козаки
В-ночі утікали,
І на тихому Дунаю
Новим Кошем стали;
Як цариця по Києву
З Нечосом ходила,
І Межигорського Спаса
В-ночі запалила,
І по Дніпру у золотій
Галері гуляла,

На пожар той поглядала,
Нинісєм усміхалась;
І як степи запорожські
Тоді поділили,
Та бахурям і байстрюкам
Люд закріпостили;
Як Кирило з старшинами
Пудром обсипались
І в цариці, мов собаки,
Патинкі лизали.

Оттак, тату! Я щасливий,
Що очий не маю,—
Що нічого того в світі
Не бачу й не знаю...
Ляхи були, усе взяли,
Кров повипивали,
А Москалі і світ божий
В путо закували.

»Оттаке-то! Тяжко, тату,
Із своєї хати
До нехреста поганого
В сусіди прохатись!
Тепер, кажуть, в Слободзеї
Останки збірає
Головатий, та на Кубань
Хлопців підмовляє...
Нехай йому Бог поможе!
А що з того буде—
Святий знає! Почуємо,
Що розкажуть люде.»

Оттак вони що-день божий
У-двох розмовляли
До півночи, а Ярина

Господарювала,
Та святих оттих благала...
Таки-ж ублагала:
На всеїдній у неділю
Вона спарувалась
З сліпим своїм...

Такеє-то
Скоїлось на світі,
Мої любі дівчаточка,
Рожевії квіти!
Такеє-то!

Одружились
Мої молодії.
Може воно й не до-ладу,
Та що, маю діять,
Коли таке сподіялось?

Рік уже минає,
Уже й другий.
З дружиною

Ярина гуляє
По садочку.

Старий батько
Сидить колб хати,
Та вчить внука пузанчика
Чолом оддавати...

Епілог.

Отсе і вся моя дума...
Не здивуйте, люде!
Те, що було—минулося
І знову не буде!
Минулися мої сльози;

Не рветься, не плаче
Поточене старе серце,
І очі не бачать
Ні тихої хатиночки
В забутому краю,
Ні тихої долиночки,
Ні темного таю;
Ні дівчини молодої
Й малої дитини
Я не бачу щасливої:
Все плаче, все гине!
І рад би я сховатися,
Але де?—Не знаю.
Скрізь неправда, де не гляну,
Скрізь Господа лають!

Серце вяне, засихає,
Замерзають сльози...
І втомивсь я, самотній,
На самій дорозі...
Оттаке-то!

Не здивуйте,

Що вбродом крячу:
Хмара сонце заступила,—
Я світа не бачу.
Ледве-ледве опівночі
Серцем прозираю,
І немощну мою думу
За світ посилаю—
Сцілющої й живущої
Води пошукати;
Як инколи, то й принесе
І покропить в хаті,
І засвітить огонь чистий,
І сумно і тихо

Розказує про весілля,
Звертає на лихо...

Тепер мені про сліпого
Сироту кінчає,
Але як довести краю,
І сама не знає:
Бо не було того дива,
Може, спокон-віку,
Щоб щаслива була жінка
З сліпим чоловіком!

Отже сталось таке диво!
Год, другий минає,
Як побрались; а дивіться—
В-купочці гуляють
По садочку.

Старий батько

Сидить коло хати
Та вчить внука маленького
Чолом оддавати.

16. X. 1845.
С. Маріянське.

Перводрук: »Основа« 1861, кн. IV і 1862,
кн. VI. (Епілог.)

.....✱.....

ВЕЛИКИЙ ЛЬОХ.

(Містерія.)

Положилъ єси насъ сосѣ-
домъ нашимъ подражаніє
и поруганіє сущимъ окрестъ
насъ Положилъ єси насъ въ
притчу во языцѣхъ, похва-
ванію главы въ людехъ.

Псаломъ XLIII. ст. 14—15.

I.

Три душі.

Як сніг, три пташечки летіли
Через Суботове і сіли
На похиленому хресті
На старій церкві.—

»Бог простить:

Ми пташки-душі, а не люди!
А відсіля виднійше буде,
Як розкопуватимуть льох.
Коли-б вже швидче розкопали!
Тоді-б у рай нас повіускали;
Бо так сказав Петрові Бог:
»Тоді їх в рай ми повпускаєм,
Як все Москаль позабірає,
Як розкопа Великий льох.«

Перша душа.

»Як була я людиною,
То Прісею звалась;
Я отгугечки й родилась,
Тут і виросла;

Оттут було на цвинтарі
Я з дітьми гуляю,
З тим Юрусем гетьманенком
У піжмурки граюсь;
А гетьманша, було, вийде
Та й кликне в будинок...
Он-де клуня: отгам мені
І фіг і родзинок,
Всього мені понадає
І на руках носить.
А до гетьмана як прийдуть
Із Чигрина гості,
То це й шлють, було, за мною.
Одягнуть, обують,
І гетьман бере на руки,
Носить і цілує.
Оттак-то я в Суботові
Росла-виростала,
Як квіточка, і всі мене
Любили й кохали,
І нікому я нічого,
Ні-же злого слова,
Не сказала.

Уродлива

Та й ще чорнобрóва!
Всі на мене залицялись,
І сватати стали;
А у мене, як на тес-ж,
І рушники ткались.
От-от була-б подавала,
Та лихо зустріло.

Вранці-рано, в Пилипівку,
Як-раз у неділю,
Побігла я за водою.
(Вже й криниця тая

Засунулась і висохла,
А я все літаю!)
Дивлюсь: гетьман з старшиною...
Я води набрала,
Та в-повні шлях перейшла їм;
А тогó й не знала,
Що він їхав в Переяслав
Москві присягати.
І вже ледве я не-ледве
Донесла до хати
Отту воду.

Чом я з нею
Відер не побіла?...
Батька, матір, себе, брата,
Собак отруїла
Тою клятою водою!
От за-що караюсь,
От за-що мене, сестрічки,
І в рай не пускають!»

Друга душа.

»А мене, мої сестрічки,
За те не пустили,
Що цареві московському
Коня напоїла
В Батурині, як він їхав
В Москву із Полтави.
Я була ще недоліток,
Як Батурин славний
Москва в-ночі запалила,
Чечеля убила,
І старого і малого
В Сеймі потопила.
Я між трупами валялась
У самих палатах
Мазéпиних.

Коло мене

І сестра і мати
 Зарізані, обнявшись,
 Зо мною лежали.
 І на-силу то, на-силу
 Мене одірвали,
 Од матері неживої.
 Що вже я просила
 Московського копитана,
 Щоб і мене вбили!
 Ні, не вбили, а пустили
 Москалям на грище:
 На-силу я сховалася
 На тім пожаріщі!
 Одна тільки і осталась
 В Батурині хата,
 І в тій хаті поставили
 Царя ночувати,
 Як вертався з-під Полтави.
 Я ішла з водою
 Повз хатину, а він мені
 Махав рукою:
 Звелів коня напоїти.
 А я й напоїла;
 Я не знала, що я тяжко,
 Тяжко согрішила.
 Ледве я дійшла до хати,
 На порозі впала...
 Цар поїхав в Москóвщину.
 Мене поховала
 Та бабуса, що осталась
 На тій-пожарині,
 Та ще й мене привітала
 В безверхій хатині.
 А на завтра й вона вмерла
 І зотліла в хаті,

Бо нікому в Батурині
 Було поховати.
 Уже й хату розкидали,
 І сволок з словами
 На вугілля попалили,—
 А я над ярами
 І степами козацькими
 І досі літаю;
 А за-що мене карають,
 Я й сама не знаю!
 Мабуть, за те, що всякому
 Служила, годила,
 Що цареві московському
 Коня напоїла.»

Третя душа.

»А я в Каневі родилась;
 Ще й не говорила,
 Мене мати ще сповиту
 На руках носила,
 Як їхала Катерина
 В Канів по Дніпрові,
 А я з матерю сиділа
 На горі-дїброві.
 Я плакала; я не знаю,
 Чи їсти хотілось,
 Чи, може, що в маленької
 На той час боліло?
 Мене мати забавляла,
 На Дніпр поглядала,
 І галеру золотую
 Мені показала,
 Мов будинок; а в галері
 Князі і всі сили,
 Воеводи, а між ними
 Цариця сиділа.

Я глянула, усміхнулась—
Та й духу не стало!
Й мати вмерла!

В одній ямі

Обох поховали.
От за що, мої сестриці,
Я тепер караюсь,
За-що мене на митарства
Й досі не пускають!
Чи я знала, ще сповита,
Що тая цариця—
Лютий ворог України,
Голодна вовчиця?

Смеркається. Полетімо
Ночувати в Чуту:
Як що буде робитися,
Відтіль буде чути!»

Схопилися білесенькі
І в ліс полетіли,
І в купочці на дубочку
Ночувати сіли.

II.

Три Ворони.

Перша. (Українська)

— Крав! крав! крав!
Крав Богдан крам,
Та повіз у Київ,
Та продав злодіям
Той крам, що накрив.

Друга. *(Пауза)*

— Я в Паріжі бу́ла,
Та три злоті з Радзивилом
Та з Потоцькими пропи́ла.

Третя. *(Момовсвхл)*

— Черезъ мостъ идѣтъ чортъ,
А коза по водѣ:
Быть бѣдѣ! Быть бѣдѣ!

Отак кричали і летіли
Ворони з трьох сторон, і сіли
На маяку, що на горі,
Посеред лісу, усі три;
Мов на мороз понадувались,
Одна на другу позирали,
Неначе три сестрі старі,
Що діували, діували,
Аж поки мохом порослі.

Перша.

— Отсе тобі, а се тобі!
Я отсе літала
Аж у Сібір, та в одного
Декабриста вкрала
Трохи жовчі.

От, бачите,

Й в чим розговітись!
Ну, а в твоїй Московщині
Є чим пожитись?
Чи чорт-ма й тепер нічого?

Третя.

— Єсть, сестрицы, много!
Три указа накракала
На одну дорогу.

Перша.

— На яку се? На ковану?
Ну, вже наробила!

Третя.

— *Да шесть тысячъ въ одной верстѣ
Душъ передувшила.*

Перша.

— Та не бреши, бо тільки пять,
Та й то з фоном-Корфом!
Ще й чваниться, показує
На чужу роботу...
Капустниця закурена!
А ви, мосці-пані,
Бенкетуєте в Паріжі?
Поганці погані!
Що розлили з річку крови
Та в Сібір загнали
Свою шляхту, то вже й годі,
Уже й записались!
Ач яка вельможна пава!

Друга й третя.

А ти що зробила?

Перша.

А дзуски вам питать мене!
Ви ще й не родились,
Як я отгуг шинкувала
Та кров розливала.
Дивись, які!

Карамзина,

Бачиш, прочитали,
Та й думають, що ось-то ми!

Цитьте, недоріки!
В колі́дочки ще не вбились,
Безпері каліки!

Друга.

— Ото, яка недотіка!
Не та рано встала,
Що до-світа упи́лася,
А та, що й проспалась.

Перша.

— Упи́лася-б ти без мене
З своїми ксьондза́ми!
Чорт-ма хисту!

Я спалила

Польщу з королями;
А про тебе, щебетухо,
І досі-б стояла!...
А з вольними козаками
Що́ я виробляла?!
Кому я їх не наймала,
Не запродава́ла?
Та й живучі-ж, прокляту́щі!
Думала, з Богданом
От-от я їх поховала.
Ні, встали погані
Із шведською приблудою.
Та й тоді-ж творилось!
Виростаю, як згадаю:
Бату́рин спалила,
Сулú в Ромні загати́ла
Тільки старшинами
Козацькими, а такими,
Просто козаками,
Фінляндію засіяла,
Насипала бурти

На Орелі; на Ладугу
Так гурти за гуртом
Виганяла та цареви
Болотá гатила,
І славного Полуботка
В тюрмі задушила.
Оттоді-то було свято!
Аж пекло злякалось,
Мати Божа у Іржавці
В-ночі заридала!

Третя.

— *И я таки пожила:*
Съ Татарами помутила,
Съ Мучителемъ покутила,
Съ Петрухою попила,
Да все Нѣмцямъ продала.

Перша.

— Та й ти добре натворила:
Так Кацапів закріпила
У німецькі кайдани,—
Хоч лягай та і засни!
А в мене ще, враг їх знає,
Кого вони виглядають!
Бже-ж і в кріпость завдала,
І дворянства страшну силу
У мундірах розплоділа,
Як тих вошей розвелá:
Все вельможні́ байстрята!
Уже й Січ їх біснувата
Німотою поросла,
Та й Москаль—незгірша штука:
Добре вмiє гріти руки.
І я люта, а все-таки
Того не зумію,

Що Москалі в Україні
З козаками діють!
От-от указ надрукують:
»По милості Божій
І ви—Наші, і все—Наше,
І гоже й не гоже!«
Тепер уже заходились
»Древности« шукати
У могилах, бо нічого
Уже в хаті взяти.—
Все забрали любісінько!
Та лихий їх знає,
Чого вони з тим поганим
Льохом поспішають.
Трошки-б, трошки подождали,
І церква-б упала;
Тоді-б собі дві руїни
Разом розкопали.

Друга й третя.

Чого-ж ти нас закликала?
Щоб на льох дивиться?

Перша.

Таки й на льох! Та ще буде
Два дива творіться:
Сю ніч будуть в Україні
Родитись близнята.
Оден буде, як той Гонта,
Катів катувати;
Другий буде (отсе вже наш!)
Катам помагати,
Він вже в череві кусає...
А я начитала,
Що, як виросте той Гонта,
Все наше пропало!

Усе добре поплюндрує,
Й брата не покине,
І розпустить правду й волю
По всій Україні.
Так от бачите, сестриці,
Що тут komponують:
На катів та на все добре
Кайдани готують!

Третя.

— *Я золотом розтопленням
Залью єму очи!...*

Перша.

— Ні, він, клятий недовірок,
Золота не схоче!

Третя.

— *Я царевими чинами
Скручу єму руки!...*

Друга.

— А я зберу з всього світа
Всі зла і всі муки!

Перша.

— Ні, сестриці, не так треба:
Поки сліпі люде,
Треба його поховати,
А то лихо буде!
Он бачите: над Чигрином
Мігла простяглася
І над Дніпром і Тясмином
Земля затряслася.
Чи чуєте?

Застогнала
Гора над Чигрином...
О, сміється і ридає
Уся Україна!
То близнята народились;
А навісна мати
Регочеться, що Йванами.
Обох будуть звати.
Полетимо!...«

Полетіли
Й летячи співали:

Перша.

»Попливе наш Іван
По Дніпру у Лиман
З кумою!«

Друга.

»Побіжить наш ярчук
В ирій їсти гадюк
Зо мною.«

Третя.

»Какъ хвачу, да помчу,—
Въ самый адъ полечу
Стрѣлою!«

III.

Три лірники.

Оден сліпий, другий кривий,
А третій горбатий
Йшли в Суботів про Богдана
Мирянам співати.

Перший.

— Що-то, сказано—ворони:
Уже й помостили!
Мов-би для їх те сідало
Москалі зробили.

Другий.

— А для кого-ж? Чоловіка,
Певно, не поса́дять
Лічить зорі...

Перший.

— Ти-б то кажеш!
А може й посадять
Москалика, або Німця;
А Москаль та Німець
І там найдуть хлібець.

Третій.

— Що се таке верзетé ви?
Які там ворони,
Та Москалі, та сідало?
Нехай Бог боронить!
Може, ще нестись заставлять,
Москаля пло́дити?
Бо є чутка, що цар хоче
Весь світ полонити.

Другий.

— А може й так! Так на чорта-ж
Їх на горах ставить?
Та ще такі височенні,
Що хмари достанеш,
Як ізлізти.

Третій.

— Так отже-ж що!
Ото потоп буде.
Нани туди новилázять
Та дивитись будуть,
Як мужики тонутимуть.

Перший.

— Розумні ви люде,
Та нічого не знаєте!
То понаставляли
Ті хвигури от для чого:
Щоб люде не крали
Води з річки, та щоб нишком
Піску не орали,
Що скрізь оттам за Тясмином.

Другий.

— Чорт-зна що провадиш!
Нема хисту, то й не бреши!
А що, як присядем
Оттутечки під берестом
Та трохи спочинем?
Та в мене ще шматків зо два
Є хліба в торбині,
То поснідаєм в пригоді,
Поки сонце встане.
(Посідали).

А хто, братці,
Співа про Богдана?

Третій.

— Я співаю і про Ясси,
І про Жовті-води,
І містечко Берестечко.

Другий.

— В великій пригоді
Нам сьогодні вони стануть:
Бо там коло льоху
Базар люду насходилось,
Та й панства не трохи.
От де нам пожива буде!
А-ну, заспіваєм
Проби ради!

Перший.

— Та цур йому!
Лучше полягаєм
Та виспимось!
День великий:
Ще будем співати.

Третій.

— І я кажú. Помóлимось
Та будемо спати.

Старці під берестом заснули.
Ще сонце спить; пташкі мовчать,
А коло льоху вже проснулись
І заходілися копати.

Копають день, копають два,
На третій на-силу
Докопалися до муру,
Та трохи спочили,
Поставивши караули.
Ісправник аж просить,
Щоб нікого не пускали,
І в Чигрин доносить
По начальству.

Приїхало
Начальство мордате,
Подивилось: »Треба, каже,
Своди розломати!
Върнѣй дѣло!« Разломали,
Та й перелякались:
Костяки в льоху лежали
І мов усміхались,
Що сонечко побачили.

От добро Богдана:
Черепок, гниле корито
Й костяки в кайданах!
Як-би в форменних, то-б добре:
Вони-б ще здались!
Засміялись... А ісправник
Трохи не сказився,
Що нічого, бачиш, взяти;
А він то трудився,
І день і ніч побивався,
Та дурнем убрався.
Як-би йому Богдан отсе
У руки попався,
У москалі заголив би,
Щоб знав, як дурити
Правительство!

Кричить, біга,
Мов несамовитий;
Яременка¹⁾ в пику пише,
По-московськи лає
Увесь народ. І на старців
Отих налітає:
— *»Вы што дѣлаете, плуты?»*
— *»Та ми, бачте, пане,*

¹⁾ Козака Яременка клуния стоїть на тім місці, де стояли палати Богдана. (Примітка Шевченка.)

Співаємо про Богдана!»

— *»Я вамъ дамъ Богдана!*

Мошенники, дармопъды!

И пльсю сложили

Про такого-жъ мошенника!»

— *»Нас, пане, навчили!»*

— *»Я васъ навчу! Завалить имъ!»*

Взяли й завалили,—

Випарили у московській

Бані-прохолоді.

Оттак пісні Богданові

Стали їм в пригоді!

Так малий льох в Суботові

Москва розкопала,

Беликого-ж того льоху

Ще й не дошукалась.

21. X. 1845.

Миргород

Перводрук: Львівське видання 1867,
стр. 323—333 (без першого розділу).

.....❖.....

Суботів.

Стоїть в селі Сѹботові

На горі високій

Домовина України

Широка, глибока.

Ото церква Богданова;

Там-то він молився,

Щоб Москаль добром і лихом

З козаком ділився.

Мир душі твоїй, Богдане!
Не так воно сталося:
Москалики, що зустріли,
То все очухрали;
Могили вже розривають,
Та грошиї шукають;
Льохн твої розкопують
Та тебе-ж і лають,
Що й за труди не находять...
Оттак-то, Богдане!
Зананастиив-си вбогу
Сироту Україну!
За те-ж тобі така дяка...
Церкву-домовину
Нема кому полагодить!
На тій Україні,
На тій самій, що з тобою
Ляха задавили,
Байстрюки Єкатерины
Сараною сіли.
Оттаке-то, Зіновію,
Олексіїв друже!
Ти все оддав приятелям,
А їм і байдуке!
Кажуть, бачиш, що »все-то те
Таки й було наше.
А що ми тільки наймали
Татарам на нашу
Та Полякам«...

Може й справді!

Пехай і так буде!
Так сміються ж з України
Сторонній люди...
Не смійтеся, чужі люди!
Церква-домовина
Розвалиться, а над неї

Встане Україна
 І розвіє тьму неволі,
 Світ правди засвітить,
 І помоляться на волі
 Невольничі діти!

21. X. 1845.
 Миргород.

Перводрук: «Основа» 1862, кн. 7, стр. 6—7.
 Тогож року у «Вечерницях» 1862 №. 39.

.....❖.....

НАЙМИЧКА

Пролог

У неділю в-ранці рано
 Поле крилося туманом;
 У тумані на могилі,
 Як тополя, похилилась
 Молодиця молодая.
 Щось до лона пригортає
 Та з туманом розмовляє:
 »Ой тумане, тумане,
 Мій латаний талане!
 Чому мене не сховаєш
 Оттут серед лану?
 Чому мене не задавиш,
 У землю не вдавиш?
 Чому мені злої долі,
 Чом віку не збавиш?
 Ні, не дави, туманочку!
 Сховай тільки в полі,
 Щоб ніхто не знав, не бачив
 Моєї недолі!
 Я не одна—єсть у мене

І батько і мати...
Єсть у мене,—туманочку,
Туманочку, брате,—
Дитя моє.

Мій синочку,
Нехрещений сину!
Не я тебе хреститиму
На лиху годину;
Чужі люди хреститимуть,—
Я не буду знати,
Як і зовуть...

Дитя моє!

Я була багата...
Не лай мене! Молитимусь,
Із самого неба
Долю виплачу сльозами
І пошлю до тебе!»

Пішла полем ридаючи,
В тумані ховалась,
Та крізь сльози тихесенько
Про вдову співала
Як удова в Дунаєві
Синів поховала:

»Ой у полі могила;
Там удова ходила,
Там ходила, гуляла,
Трути-зілля шукала.
Трути-зілля не найшла,
Та синів двох привела,
В китаєчку повилá
І на Дунай однесла:
»Тихий, тихий Дунай!
»Моїх діток забавляй.
»Ти, жовтенський пісок!

»Нагодуй моїх діток,
»І скупай, і сповий,
»І собою укрий!«

I.

Був собі дід та баба,
З давнього давна, у гаї над ставом,
У-двох собі на хуторі жили,
Як діточок двоє,
Усюди обоє.

Ще з-малечку у-двох ягнята паслі,
А потім побралися,
Худоби діждалися,
Придбали хутір, став, і млин,
Садок у гаї розвелі
І пасіку чималу,—
Всього надбали.
Та діточок у їх Біг-ма,
А смерть з косю за плечима.

Хто-ж їх старість привітає,
За дитину стане?
Хто заплаче, поховає?
Хто душу спомяне?
Хто поживе добро чесно
В добрую годину,
І згадає дякуючи,
Як своя дитина?...
Тяжко дітий годувати
У безверхій хаті,
А ще гірше старітися
У білих палатах,
Старітися, умірати,

Добро покидати
Чужим людям, чужим дітям
На сміх, на розтрату!

II.

І дід і баба у неділю
На приспі в-двох собі сиділи
Гарненько, в білих сорочках.
Сіяло сонце в небесах,—
А-ні хмариночки, та тихо,
Та любо, як у раї.
Сховалося у серці лихо,
Як звір у темнім гаї.

В такім раї чого-б, бач ся,
Старим сумувати?
Чи то давнє яке лихо
Прокинулось в хаті?
Чи вчорашнє, задалене
Знов заворушилось?
Чи ще тільки заклінулось,
І рай запалило?

Не знаю, щò і після чого
Старі сумують. Може, вже
Отсе збираються до Бога,
Та хто в далеку дорогу
Ім добре коний запряже?
— »А хто нас, Насте, поховає,
Як помремó?«

— »Й сама не знаю!
Я все отсе міркувала,
Та аж сумно стало:
Одинокі зостарілись...

Кому понадбали
Добра цього?»

— »Стрівай лишень!

Чи чуєш? щось плаче
За ворітьми, мов дитина!
Побіжім лиш! Бачиш?
Я вгадував, що щось буде!»

І разом схопились,
Та до воріт.

Прибігають,

Мовчки зупинились:
Перед сáмим перелазом
Дитина сповіта,
Та не туго, й новенькою
Свитиною вкрита;
Бо то мати спозивала,
І літом укрила
Останньою свитиною!
Дивились, молились
Старі мої.

А сердешне

Неначе благає:
Вишрочало рученята
І до їх простягає
Мали́сенькі...

І замовкло,

Неначе не плаче,
Тільки пхика.

— »А що, Пасте?»

Я й казав! От бачиш!
От і талан, от і доля!
І не одинокі!
Бери-ж лишень та спозивай!...
Ач яке, нівроку!
Неси-ж в хату, а я верхи

Кинусь за кумами
В Городище.»

Чудно якось
Діється між нами!
Оден сина проклинає;
З хати виганяє:
Другий свічечку, сердешний,
Потом заробляє
Та ридаючи становить
Перед образами:
Нема дітей!...

Чудно якось
Діється між нами!

III.

Аж три пари на радощах
Кумів назбирали,
Та в-вечері й охрестили
І Марком назвали.
Росте Марко. Старі мої
Не знають, де діти,
Де посадить, де положить
І що з ним робити.
Минає рік.

Росте Марко,
І дійна корова
У рózкоші купається.
Аж ось чорноброва
Та молода, білолиця
Прийшла молодиця
На той хутір благодатний
У найми проситься.

— «А що-ж?» каже »возьмем, Насте?»
— »Возьмемо, Трохиме,
Бо ми старі, нездужаєм,
Та таки й дитина,
Хоча воно вже й піросло,
То все-ж таки треба
Коло його піклуватись.»
— »Та воно-то треба,
Бо й я свою вже часточку
Прожив, слава Богу,
Підтоптався. Так що-ж тепер,
Що візьмеш, небого?
За рік, чи як?»

— »А, що дасте...»
— »Е, ні! треба знати,—
Треба, дочко, лічить плату,
Зароблену плату;
Бо сказано: хто не лічить,
То той і не має.
Так оттак хіба, небого:
Ні ти нас не знаєш,
Ні ми тебе; а поживеш,
Роздивишся в хаті,
Та й ми тебе побачимо,—
Оттоді й за плату.
Чи так, дочко?»
— »Добре, дядьку!»
— »Просимо-ж у хату!»

Поєднались.

Молодиця

Рада та весела,
Ніби з паном повінчалась,
Закупила села.
І у хаті, і на дворі,

І коло скотіни,
 У-вечері і в-досвіта;
 А коло дитини
 Так і пада, ніби мати!
 В будень і в неділю
 Головоньку йому змиє,
 Й сорочечку білу
 Що-день божий надіває;
 Грається, співає,
 Робить візки, а в свято
 То й з рук не спускає.
 Дивуються старі мої
 Та моляться Богу.
 А наймичка невсипуща
 Що-вечір, небога,
 Свою долю проклинає,
 Тяжко-важко плаче;
 І ніхто того не чує,
 Не знає й не бачить,
 Опріч Марка маленького.
 Так воно не знає,
 Чого наймичка сльозами
 Його умиває.
 Не зна Марко, чого вона
 Так його цілує,
 Сама не з'їсть і не донє,
 Його нагодує.
 Не зна Марко, як в колесці
 Часом серед ночі
 Прокинеться, ворухнеться,
 То вона вже скочить,
 І укриє й перехрестить,
 Тихо заколише:
 Вона чує з тієї хати,
 Як дитина диньє.
 В-ранці Марко до наймички

Ручки простягає,
І »мамою« невсипущу
Ганну величає.

Не зна Марко, росте собі,
Росте, виростає.

IV.

Чимало літ перевернулось,
Води чимало утекло;
І в хутір лихо завернуло,
І сліз чимало принесло.
Бабусю Настю поховали
І ледве-ледве одволали
Трохима діда.

Прогуло
Прокляте лихо, та й заснуло.
На хутір знову благодать
З-за гаю темного вернулась
До діда в хату спочивать.

Уже Марко чумакує
І в-осени не ночує
Ні під хатою, ні в хаті—
Кого-небудь треба сватать.
»Кого-ж би тут?« старий дума
І просить поради
У наймички.

А наймичка
До царівни-б рада
Слать старости: »Треба Марка
Самого спитати.«
— »Добре, дочко! спитаємо,
Та й будемо сватать.«

Розпитали, порадились,
Та й за старостами
Пішов Марко.

Вернулися

Люди з рушниками,
З святим хлібом обміненим.
Панну у жупані,
Таку кралю висватали,
Що хоч за гетьмана,
То не сором.

Оттаке-то

Диво запопали!

— »Спасибі вам!« старий каже.

»Тепер, щоб ви знали,
Треба краю доводити,
Коли й де вінчати,
Та й весілля!

Та ще ось-що:

Хто в нас буде мати?
Не дожила моя Настя!...«
Та й заливсь сльозами.
А наймичка у порогу
Вхопилась руками
За одвірок, та й зомліла.
Тихо стало в хаті;
Тільки наймичка шептала:
»Мати... мати... мати!«

V.

Через тиждень молодиці
Коровай місили
На хуторі.

Старий батько

З усієї сили
З молодицями танцює,
Та двір вимітає,
Та прохожих, проїзжачих
У двір закликає,
Та вареною частує,
На весілля просить.
Знай бігає, а самого
Ледве ноги носять.
Скрізь гармидер та реготня
В хаті і на дворі,
І жолоби викотили
З нової комори.
Скрізь порання: печуть, варять,
Вимітають, миють...
Та все чужі.

Де-ж наймичка?

На прощу у Київ
Пішла Ганна. Благов старий,
А Марко аж плакав,
Щоб була вона за матір.
— »Ні, Марку! ніяко
Мені матірю сидіти:
То багаті люди,
А я наймичка; ще й з тебе
Сміятися будуть.
Нехай Бог вам помагає!
Піду помолюся
Усім святим у Києві,
Та й знову вернуся
В вашу хату, як приймете.
Поки маю сили,
Трудитимусь.»

Чистим серцем

Поблагословила

Свого Марка, заплакала
Й пішла за ворота.

Розвернулося весілля,
Музикам робота
І підковам.

Вареною
Столи й лави миють.
А наймичка шкандибас,
Поспішас в Київ.
Прийшла в Київ, не спочила:
У міщанки стала,
Найнялася носить воду,
Бо гроший не стало
На молебствіє Варварі.
Носила, носила,
Кіп із вісім заробила,
Й Маркові купила
Святу шапочку в печерах
У Івана святого,
Щоб голова не боліла
В Марка молодого;
І перстеник у Варвари
Невістці достала,
І, всім святим поклонившись,
До-дому верталась.

Вернулася Катерина
І Марко зустріли
За ворітьми, ввели в хату
Й за стіл посадили;
Напували й годували,
Про Київ питали,
І в кімнаті Катерина
Одпочить послала.

»За-що, вони мене люблять?
 За-що поважають?
 О, Боже мій милосердний!
 Може, вони знають?
 Може, вони догадались?...
 Ні, не догадались.
 Вони добрі...«

І наймичка
 Тяжко заридала.

VI.

Тричі крига замерзала,
 Тричі розтавала,—
 Тричі наймичку у Київ
 Катря провозжала,
 Так як матір.

І в четвертий
 Провелá небогу
 Аж у поле, до могили,
 І молила Бога,
 Щоб швиденько верталася,
 Бо без неї в хаті
 Якось сумно, ніби мати
 Покинула хату.

Після Пречистої в неділю,
 Та після першої, Трохим
 Старий сидів в сорочці білій,
 В брилі, на приспі.

Перед ним
 З собакою упучок грався,
 А внучка в юнку одяглась

У Катрину, і ніби йшла
До діда в гості.

Засміявся

Старий і внучку привітав,
Неначе справді молодицю.
— »А де-ж ти діла паляницю?
Чи, може, в лісі хто одняв?
Чи по-просту—забула взяти?
Чи, може, ще й не напекла?
Е, сором, сором! лепська мати!«
Аж зирк!—і наймичка ввійшла
На двір.

Побіг старий стрічати

З онуками своєю Ганну.

— »А Марко в дорозі?«

Ганна діда питалася.

— »В дорозі ще й досі.«

— »А я ледве додибала

До вашої хати.

Не хотілось на чужині

Одній умірати!

Коли-б Марка діждатися!

Так щось тяжко стало...«

І внучатам із клуночка

Гостинці виймала:

І хрестики, й дукачики,

Й намиста разочок

Ориночці, і червоний

З фольги образочок;

А Карпові соловейка

Та коників пару;

І четвертий уже перстень

Святої Варвари

Катерині; а дідові

Із воску святого

Три свічечки; а Маркові

І собі нічого
 Не принесла: не купила,
 Бо гроший не стало,
 А заробить нездужала.
 »А ось ще осталось
 Пів-бубличка!«
 Й по шматочку
 Дітям розділила.

VII.

Ввійшли в хату. Катерина
 Її ноги умила
 Й полуднувать посадила.
 Не пила й не їла
 Стара Ганна.

— »Катерино!

Коли в нас неділя?»

— »Після-завтра.«

— »Треба буде

Акафист найняти
 Миколаєві святому
 Й на часточку дати,
 Бо щось Марко забарився...
 Може, де в дорозі
 Зanedужав, сохрани-Боже!«
 Й поканали слюзи
 З старих очей замучених.
 Ледве-ледве встала
 Із-за стола.

»Катерино!

Не та вже я стала:
 Зледащила, нездужаю
 І на ноги встати.
 Тяжко, Катре, умірати
 В чужій, теплій хаті!«

Занедужала небога.
Уже й причащали,
Й маслосвятіє служили,—
Ні, не помагало!
Старий Трохим по надвіррю
Мов убитий ходить;
Катерина з болящої
І очий не зводить,—
Катерина коло неї
І днів і ночує.
А тим часом сичі в-ночі
Недобре віщують
На коморі.

Болящая
Що-день, що-година,
Ледве чути, питається:
»Доню Катерно!
Чи ще Марко не приїхав?
Ох, як-би я знала,
Що діждуся, що побачу,
То ще-б подождала!«

VIII.

Іде Марко з чумаками;
Ідучи співає,
Не поспіша до господи,
Воли попасає.
Везе Марко Катерині
Сукна дорогого,
А батькові шитий пояс
Шовку червоного,
А наймицці на очіпок
Парчі золоті
І червону добру хустку

З білою габою,
А діточкам черевички,
Фіг та винограду,
А всім вкупі червоного
Вина з Цариграду
Відер з трое у барилі,
І кавяру з Дону,—
Всього везе, та не знає,
Що діється дома!

Іде Марко, не журиться.
Прийшов, слава Богу!
І ворста одчиняє,
І молиться Богу.
»Чи чуєш ти, Катерино?
Біжи зустрічати!
Уже прийшов! Біжи швидче,
Швидче веді в хату!
Слава Тобі, Спасителю!
На-силу дїждала!«
І »Отче наш« тихо-тихо,
Мов крізь сон, читала.

Старий воли випрягає,
Занози ховає
Мережані, а Катруся
Марка оглядає.
— »А де-ж Ганна, Катерино?
Я пак і байдуже!
Чи не вмерла?«
— »Ні, не вмерла,
А дуже нездужа.
Ходім лишень в малу хату,
Поки випрягає
Воли батько; вона тебе,
Марку, дожидає.«

Ввійшов Марко в малу хату
І став у порогу...
Аж злякався.

Ганна шепче:
»Слава, слава Богу!
Ходи сюди, не лякайся!...
Вийди, Катре, з хати!
Я щось маю розпитати,
Де-що розказати.«

Вийшла з хати Катерина,
А Марко схилився
До наймички у голови.
»Марку! Подивися,
Подивися ти на мене!
Бач, як я змарніла?
Я не Ганна, не наймичка,
Я.....«

Тай зааніміла.
Марко плакав, дивувався.
Знов очі відкрила,
Пильно-пильно подивилась,—
Й сльози покотились.
»Прости мене! Я каралась
Весь вік в чужій хаті...
Прости мене, мій синочку!
Я... я твоя мати!«
Тай замовкла...

Зомлів Марко,
Й земля задріжала.
Прокинувся... до матері—
А мати вже спала!

КАВКАЗ.

(Искренньому моему Якову де Бальмену.)

„Кто дастъ глазѣ моеи
воду и очамъ моимъ
источникъ слезъ, и по=
плачуща день и ночь о по=
бѣдннхъ.“

Іеремія, гл. ІХ, ст. 1.

За горами горн, хмáрами повиті,
Засіяні горем, крóвію політі;

Спокон-віку Прометей

Там орел карає,

Що-день божий довбе рéбра

Й сердце розбиває;

Розбиває, та не випе

Живущої крови,

Воно знову оживає,

І сміється знову.

Не вмíрає душа наша,

Не вмíрає воля,

І неситий не виоре

На дні моря поля,

Не скує душі живої

І слова живого

Не понесé слави Бога,

Великого Бога.

Не нам на прю з Тобою стати,

Не нам діла Твої судить:

Нам тільки плакати, плакати, плакати,

І хлїб насущний заміснить

Кровавим потом і слъозами.

Кати знуцаються над нами,
А правда наша п'яна спить!
Коли вона прокинеться?
Коли одпочити
Ляжеш, Боже, утомлений,
І нам даси жити?
Ми віруєм Твоїй силі
І Слову живому:
Встане правда, встане воля,
І Тобі одному
Помоляться всі язики
Во віки і віки.
А поки що—течуть ріки,
Кривавії ріки!...

За горами гори, хмарою повиті,
Засіяні горем, кровію политі!
Оттам-то Милостиві Ми,
Ненагодовану і голу,
Застукали сердешну волю
Тай цькуємо...

П'ягло кістями
Людей муштрованих чимало.
А сліз? а крові?

Напоїть,
Всіх імператорів би стало
З дітьми й внучатами втопить
В сльозах удовіх...

А дівочих,
Пролитих нишком серед ночі?
А матерніх гарячих сльоз
А батьківських, старих, кривавих?
Не ріки,—море ровлилось,
Огненне море!...

Слава, слава
Хортам, і гончим, і цсарям,

І нашим батюшкам-царям!
Слава!

І вам слава, сині гори,
Кригою окуті;
І вам лицарі великі,
Богом незабуті!
Борітеся—поборете!
Вам Бог допомагає;
За вас сила, за вас воля
І правда свята!

»Чурек і сакля—все твоє:—
Воно не прошене й не дане,—
Ніхто й не візьме за своє,
Не поведе тебе в кайданах.
У нас.—На те письменні ми,
Читаєм Божії глаголи,
І од глибокої тюрми
Та до високого престола
Усі ми в золоті—і голі.
До нас в науку!

Ми навчим,
По-чому хліб і сіль по-чим...
Ми, крий час Боже, не погани,
Ми настоящі християни:
У нас і храми і ікони
І все добро—сам Бог у нас!
Нам тільки сакля очі коле:
Чого вона стоїть у вас,
Не нами дана? Чом ми вам
Чурек-же ваш, та так не кинем,
Як тій собаці? Й чом ви нам
Платить за сонце не повинні!
Тай тільки-ж то!...
Ми малим ситі!—

А за те,
 Як-би ви з нами подружились,
 Багато-б де-чого навчились.
 У нас же й світа як на те:
 Одна Сибір неісходима!
 А тюрм? а люду? Що й лічить!
 Од Молдаванна до Фінна—
 На всіх язиках все мовчить...
 Бо благоденствує!...

У нас
 Святу ю біблію читас
 Святий чернець, і навчає,
 Що цар якийсь-то свині пас
 Та дружню жінку взяв до себе,
 А друга вбив—тепер на небі!
 От бачите, які у нас
 Сидять на небі! Ви ще темні.
 Догматами не просвіщені!
 У нас навчіться!

В нас дери,
 Дери та дай,
 І прямо в рай.
 Хоть і рідню всю забері!
 У нас—чого то ми не вмієм?
 І зорі лічим, гречку сієм,
 Французів лаєм, продаєм
 Або у карти програєм
 Людий,—не Негрів, а таких,
 Таки хрещених, та—простіх.
 Ми не Гішпани! Крий нас, Боже,
 Щоб крадене перекупать,
 Як ті Жиди: ми по закону!...

По закону апостола
 Ви любите брата?
 Суслови, лицеміри,

Господом прокляті!
Ви любите на братові
Шкуру, а не душу,
Та й лупите по закону:
Дочці на придане,
Байстрюкові на козушок,
Жінці на патинки,
Собі-ж на те, що не знають
Ні діти, ні жінка!

За кого-ж Ти розпинався,
Христе, Сине Божий?
За нас добрих, чи за слово
Істини? чи, може,
Щоб ми в Тебе посміялись?
Воно-ж так і сталося!
Храмів, каплиці і ікони,
І ставники і мірри дим,
І перед образом Твоїм
Неутомимії поклони

За кражу, за війну, за кров:
Щоб братню кров пролити, просим,
А потім в дар Тобі приносим
З пожáру вкрадений покров...

Просвітилися!... Та ще хочем
Других просвітити,
Сонце правди показати
Сліпим, бачиш, дітям.
Все покажем, тільки дайте
Себе в руки взяти:
Як і тюрми мурувати,
Кайдани кувати,
Як їх носить і як плести
Кнути узловаті.—
Всьому навчим, тільки дайте

Взяти свої гори,
Останнії, бо взяли вже
І поле, і море!

І тебе загнали, мій друже єдиний,
Мій Якове любий!

Не за Україну,
А за її ката довелось пролїть
Кров добру, не чорну; довелось запить
З московської чаші московську отруту.
О, друже, мій добрий, друже незабутий!
Живою душою в Україні вітай;
Лїтай з козаками по-над берегами,
Розриті могили в степу назирай,
Заплач з козаками дрібними сльозами,
І мене з неволі в степу виглядай!

А поки-що—мої думи,
Моє люте горе,
Сїятиму: нехай ростуть
Та з вітром говорять...
Вітер тихий з України
Понесе в росю,
Тії думи аж до тебе;
Братньою сльозою
Ти їх, друже, привітаєш,
Тихо прочитаєш,
І могили, степи, гори,
І мене згадаєш.

20

І мертвим і живим і ненарожденним
землянам моїм в Україні і не в Україні, мое
дружное посланіє.

Йще хто речетъ, тако
люблю Бога, а брата свого
ненавидитъ, ложь єсть.

Соборн. посланіє апостола
Іоанна, гл. IV, ст. 20.

I.

І світає, і смеркає,
День божий минає,
І знову люд потомлений,
І все спочиває.
Тільки я, мов окаянний,
І день і ніч плачу
На розпутьях велелюдних,
І ніхто не бачить,
І не бачить, і не знає;
Оглухли, не чують,
Кайданами міняються,
Правдою торгують,
І Господа зневажають,—
Людий запрягають
В тяжкі ярма, орють лихо,
Лихом засівають...
А що вродить?

Побачите,

Які будуть жніва!

Схаменіться, недолюдки,
Діти юродиві!

Подивіться на рай тихий,
На свою Вкраїну;
Полюбіте щирим серцем
Велику руїну!
Розкуйтеся, братайтеся!
У чужому краю
Не шукайте, не питайте
Того, що немає
І на небі, а не тільки
На чужому полі...
В своїй хаті—своя правда,
І сила, і воля!

Нема на світі України,
Немає другого Дніпра;
А ви претєся на чужину.
Шукати доброго добра,
Добра святого, волі, волі,
Братерства братнього...

Найшли,

Неслі, неслі з чужого поля,
І в Україну принесли
Великих слів велику силу,
Тай більш нічого...

Кричите,

Що Бог создав вас не на те,
Щоб ви неправді покланялись,
І хилитесь, як і хилились,
І знову шкуру дерете
З братів незрячих, гречкосіїв,
І сонця правди дозрівать
В німецькі землі, у чужії,
Претєся знову.

Як-би взять

І всю мізерію з собою,
Дідами крадене добро,

Тоді-б zostався сиротою
З святими горами Дніпро!

Ох, як би, то сталося, щоб ви не вертались,
Щоб там і вдихали, де ви порослі!
Не плакали-б діти, мати-б не ридала,
Не чули-б у Бога вашої хулі;
І сонце-б не гріло смердячого гною
На чистій, широкій, на вольній землі;
І люди-б не знали, що ви за орлі,
І не покивали-б на вас головою...

Схаменіться! будьте люде,
Бо лихо вам буде:
Розкуються незабаром
Заковані люде;
Настане суд!

Заговорить

І Дніпро, і гори,
І потече сто ріками
Кров у синє море
Дітий ваших... і не буде
Кому помагати:
Одцурається брат брата
І дитини мати;
І дим хмарою заступить
Сонце перед вами,
І на-віки прокленетесь
Своїми синами.
Умийтесь! образ Божий
Багном не скверніте!
Не дуріте дітий ваших,
Що вони на світі
На те тільки, щоб панувать;
Бо невчене око
Загляне їм в саму душу

Глибоко, глибоко...
Дознаються небожата,
Чия на вас шкура,
Та й засудять,—і премудрих
Немудрі одурять.

II.

Як-би ви вчилися так, як треба,
То й мудрость би була своя;
А то залізете на небо:
»І ми—не ми, і я—не я!
І все те бачив, все те знаю:
Немає пекла, а-ні раю,
Немає й Бога, тільки я,
Та куций Німець узловатий
А більш нічого...«

— »Добре, брате!

Що-ж ти таке?»

— »Я не знаю---

Нехай Німець скаже!»

Оттак то ви навчаєтесь
У чужому краю!
Німець скаже: »Ви Моголи«.
— »Моголи, Моголи,
Золотого Тамерлана
Онучата голі!«
Німець скаже: »Ви Славяне«.
— »Славяне, Славяне;
Славних прадідів великих
Правнуки погані!«
І Колляра читаєте
З усієї сили,
І Шафарика, і Ганку,

І в славянофіли
Так і претесь, і всі мови
Славянського люду,
Всі знаєте, а свої
Дасть-Біг!—

»Колись будем

І по своїйому глаголать,
Як Німець покаже,
А до того й історію
Нам нашу розкаже.
Оттоді ми заходимось!«

Добре заходились
По німецькому показу
Тай заговорили
Так, що й Німець не второпа,
Учитель великий,
А не то, щоб прості люди.
А гвалту! а крику!
»І гармонія, і сила,
Музика, та й годі!
А історія?—Поема
Вольного народу...
Що ті Рімляне убогі!
Чорт-зна що—не Брути!...
У нас Брути і Коклеси
Славні, незабуті!...
У нас воля виростала.
Дніпром умивалась,
У голови гори слава,
Степом укривалась!«
Кровю вона умивалась,
А спала на купах,
На козацьких вольних трупах,
Окрадених трупах!...

Подивіться лишень добре,
Прочитайте знова
Тую славу, та читайте
Од слова до слова;
Не минайте а-ні титла,
Ніже тії коми,
Все розберіть, та й спитайте
Тоді себе: що ми?
Чиї діти? яких батьків?
Ким, за-що закуті?
Та й побачите, що ось-що

Ваші славні Брути:
Раби, підніжки, грязь Москви,
Варшавське сміття ваші пани
Ясновельможнії гетьмани!
Чого-ж ви чванитеся,—ви,
Сини сердешної України?
Що добре ходите в ярмі,
Ще краще, як діди ходили?!
Не чваньтесь: з вас деруть ремінь,
А з їх, бувало, й ліій топили!

Може чванитесь, що братство
Віру заступило?
Що Синопом, Трапезунтом.
Галушки варило?
Правда ваша: наїдались,
А вам тепер вадить,
І на Січі мудрий Німець
Картопельку садить;
А ви її купуєте,
Їсте на здоровя,
Та славите Запорожжя.
А чисю кровю
Отта земля напоєна,
Що картоплю родить?

Вам байдуже — аби добра
 Була для городу!
 А чванитесь, що ми Польщу
 Колись завалили!...
 Правда ваша: Польща впала,
 Та й вас роздавила.

Так ось-як кров свою лили
 Батьки за Москву і Варшаву,
 І нам, синам, передали
 Свої кайдани, свою славу!

III.

Доборолась Україна
 До самого краю:
 Гірше Ляха свої діти
 Її розпинають;
 Замість пива — праведную
 Кров із ребер точуть, —
 Просвітити, кажуть, хочуть
 Материнські очі
 Сучасними вогнями,
 Повести за віком,
 За Німцями недоріку,
 Сліпую каліку.
 Добре! Ведіть, показуйте!
 Нехай стара мати
 Навчається, як дітий тих
 Нових доглядати!
 Показуйте!

За науку
 Не торгуйтеся! буде
 Материнська добра плата:
 Рознадеться луда

На очах ваших неситих;
Побачите славу,
Живу славу дідів своїх
І батьків лукавих!...

Учітєся, брати мої!
Думайте, читайте,
І чужому навчаєтєся,—
Свого не пурайтєся:
Бо хто матір забуває,
Того Бог карає,
Чужі люде пураютьсє,
В хату не пускають,
Свої діти, як чужії,
І немає злomu
На всій землі безконечній
Веселого дому.

Я ридаю, як згадаю
Діла незабуті
Дідів наших: тяжкі діла!
Як-би їх забути,
Я оддав би веселого
Віку половину...

Оттака-то наша слава,
Слава України!...
Оттак і ви прочитайте,
Щоб не сонним снились
Всі неправди, щоб розкрились
Високі могили
Перед вашими очима,
Щоб ви розпитали
Мучеників: кого, коли,
І за-що розпинали?...

Обніміте-ж, брати мої,
Найменшого брата,—
Нехай мати усміхнеться,
Заплакана мати!
Благословіть дітий своїх
Твердими руками,
І обмитих поцілуйте
Вольними устами!
І забудеться срамотня
Давня година,
І оживе добра слава,
Слава України,
І світ ясний, не вечерній,
Новий засіяє...
Обніміться-ж, браті мої,
Молю вас, благаю!

14/XII. 1845.
Вюнища.

Перводрук: »Новыя стихотворенія Пушкіна
і Шавченка.« Липськ 1859, стор. 24—34.

.....❖.....

ХОЛОДНИЙ ЯР.

У всякого своє лихо,
І в мене те лихо;
Хоть не своє, позичене,
А все-таки лихо.
На-що-б, бач-ся, те згадувать,
Що давно минуло,
Будить Бог-знає колишнє?
Добре, що заснуло!...

Хоть би й Яр той!

Вже до його

І стежки малої

Не осталось, і здається,

Що ніхто й ногою

Не ступив там, а згадаєш,

То була й дорóга

З монастиря Мóтриного

До Яру страшного.

В Яру колись гайдамаки

Табором стояли,

Лагодили самопали,

Ратища стругали.

У Яр колись сходилися,

Мов із хреста зняті,

Батько з сином,

І брат з братом,

Одностайне стати

На ворóга лукавого,

На лютого Ляха.

Де-ж ти дівся, в яр глибокий

Протоптаний шляху?

Чи сам заріс темним гаєм?

Чи то засадили

Нові кати, щоб до тебе

Люди не ходили

На пораду: що їм діять

З добрими панам,

Людоїдами лихими,

Новими Ляхами?

Не сховаєть: над Яром

Залізняк вітає,

Та на Умань позирає,

Гонту виглядає.

Не ховайте, не точіте

Святого закона
Не зовіте преподобним
Лютого—Нерона!
Не славтеся царевою
Святою війною,
Бо ви й самі не знаєте,
Що царики коять,
А кричите, що несете
І душу і шкуру
»За отечество«!

Єй-Богу;

Овеча натура!
Дурний шию підставляє
Й сам не знає, за-що,
Та ще й Гонту зневажає,
Ледаче ледащо!

*»Гайдамаки—не воины,—
Разбойники, воры,
Пятно въ нашей исторіи!«*

Брешеш, людоморе!
За святую правду, волю
Розбійник не встане,
Не розкує закований
У ваші кайдани
Народ темний; не заріже
Лукавого сина;
Не розібс живе серце
За свою Вкраїну!

Ві—розбійники неситі,
Голодні ворони!
По якому правдивому,
Святому закону
І землею, всім даною,
І сердешним людом
Торгуєте?

Стережіться-ж,
Бо лихо вам буде,
Тяжке лихо.

Дуріть дітий
І брата сліпого,
Дуріть себе, чужих людей,
Та не дуріть Бога!
Бо в день радости над вами
Розпадеться кара,
І повіє новий огонь
З Холодного Яра!

17/XII. 1845.
Вюнища.

Перводрук: »Новыя стихотворенія Пушкіна
и Шавченка.« 1859.

.....✱.....

Псалми Давидові.

I.

Блаженний муж на лукаву
Не вступає раду,
І не стане на путь злого,
І з лютим не сяде;
А в законі Господньому
Серце його й воля
Навчається; і стане він,
Як на добрім полі,
Над водою посажене,
Древо; зеленіє,
Плодом ькритє: так і муж той
В добрі своїм спіє.

А лукавих, нечестивих,
І слід пропадає;
Як той попів над землею
Вітер розмахав.
І не встануть з праведними
Злії з домовини;
Діла добрих обновляться,
Діла злих загинуть.

XII.

Чи ти мене, Боже милий,
На-вік забуваєш?
Одвертаєш лице своє,
Мене покидаєш?
Доки буду мучить душу
І серцем боліти?
Доки буде ворог лютий
На мене дивитись
І сміятись?

Спаси мене,
Спаси мою душу,
Да не скаже хитрий ворог:
»Я його подужав!«
І всі злії посміються,
Як упаду в руки,
В руки вражі.

Спаси мене

Од лютої муки,
Спаси мене!

Помолюся

І воспою знову
Твої блага чистим серцем,
Псалмом тихим, новим.

XLIII.

Боже! Нашими ушима
 Чули, Твою славу.
 І діди нам розказують
 Про давні кроваві
 Тії літа, як рукою
 Твердою своєю
 Розв'язав Ти наші руки
 І покрив землею
 Трупн в'орожі, і силу
 Твою возхвалили
 Твої люди і в покої,
 В добрі одпочили,
 Сла́вя Господа.

А нині
 Покрив-еси знову
 Срамотою свої люди,
 І вороги нові
 Розкрадають, як овець, нас
 І жеруть...

Без плати
 І без ціни оддав-еси
 Ворогам проклятим;
 Покинув нас на сміх людям,
 В наругу сусідам,
 Покинув нас, яко в притчу
 Нерозумним людям.
 І кивають, сміючися,
 На нас голов'ами;
 І всякий день перед нами
 Сиди́м перед нами.
 Окрадені, замучені,
 В путах уміраєм,
 Не молимо́сь чужим богам,
 А Тебе благославляєм:

Поможі нам, ізбаві нас
 Вражої наруги!
 Поборов Ти першу силу,
 Побори і другу,
 Ще лютійшу.

Встань же, Боже—

Вскую будеш спати,
 Од сліз наших одвертатись,
 Скорби забувати?
 Смирилася душа наша,
 Тяжко жити в оковах!
 Встань же, Боже, —поможі нам,
 Встань на ката знову!

ЛІІ.

Пребезумний в серці скаже,
 Що Бога немає,
 В беззаконії мерзів,
 Не творить благая.
 А Бог дивиться: чи є ще
 Взирающий Бога?
 Нема добре творячого,
 Нема ні одного!
 Коли вони, неситі:
 Гріхами, дознають?
 Ідять люди замість хліба,
 Бога не згадають.
 Там бояться, лякаються,
 Де страху й не буде,—
 Так самі себе бояться
 Лукавії люде.
 Хто-ж пошле нам спасеніє,
 Верне добру долю?

Колись Бог нам верне волю,
Розіб'є неволю.

Восхвалимо Тебе, Боже,
Хваленієм всяким;
Возрадується Ізраїль
І святий Іаков.

LIII.

Боже! Спаси, суди мене
Ти по своїй волі!
Молюсь, Господи, внуши їм
Уст моїх глаголи!
Бо на душу мою встали
Сильнії чужії,
Не зрятъ Бога над собою,
Не знають, що діють.
А Бог мені допомагає,
Мене заступає,
І їм правдою своєю
Вертає їх злая.

Помолюся Господеві
Серцем самотнім,
І на злих моїх погляну
Незлим моїм оком.

LXXXI.

Між царями й судіями
На раді великій
Став земних владик судити
Небесний Владика.

»Докóлі бóдете стяжати
І кров невинну розливать
Людий убогих, а багатим
Судом лукавим помагать?
Вдові убогій допоможіте,
Не осудіте сироти,
І виведіть із тісноті
На волю тихих, заступіте
Од рук неситих!«—

Не хотять
Познать, розбити тьму неволі,—
І всує—Господа глаголи,
І всує плачеться земля.

Царі, раби—однакові
Сини перед Богом;
І ви вирете, як і князь ваш
І ваш раб убогий.

Встань же, Боже, суди землю
І судей лукавих!
На всім світі Твоя правда
І воля і слава.

ХСІІІ.

Господь Бог лихих карає,—
Душа моя знає.
Встань же, Боже! Твою славу
Гордий зневажає.
Вознесися над землею
Високо-високо,
Закрий славою своєю
Сліпе, горде око.
Доки, Господи, лукаві

Хваляться, доколі
Неправдою?

Твої люди
Во тьмі і в неволі
Закували, добро Твоє
Кровю затопили,
Зарізали прохожого,
Вдову задавили
І сказали: »Не зрить Господь,
Ні-же тебе знає«.
Умудрітеся, немудрі!
Хто світ оглядає,
Той і серце ваше знає
І думи лукаві.
Дивітеся ділам Його,
Його вічній славі!

Благо тому, кого Господь
Карає між нами,—
Не допуска, поки злomu
Ізриється яма.

Господь любить свої люди,
Любить, не оставить,
Дожидає, поки правда
Перед ними стане.

Хто-б спас мене од лукавих
І діющих злая?
Як-би не Бог поміг мені,
То душа-б живая
Во тьмі ада потонула,
Проклялась на світі.

Ти, Господи, помагаєш
По землі ходити,

Ти радуєш мою душу
І серце врачуєш;
І перебуде Твоя воля
І труд Твій не всує.
Вловять душу праведничу,
Кров добру осудять.

Мені Господь пристанище,
Заступником буде,
І воздасть їм за діла їх
Кроваві, лукаві,
Погубить їх, і їх слава
Стане їм в неславу.

СХХХІІ.

Чи є що краще, краще в світі,
Як у-купі жити,
З братом добрим добро певне
Пожить, не ділити?
Яко міро добровонне
З голови честлїї
На бороду Аарону
Спадає росою,
На гаптовані омети
Ризи дорогої;
Або рїси Ермонськії
На святїї гори
Високїї Сїонськії
Спадають і творять
Добро тварям зємнородним,
І землі, і людям,—
Оттак братів благих своїх
Господь не забуде.

Водариться в дому тихім,
В семі тій великій,
І пошле їм добру долю
Од віка до віка.

CXXXVI.

На ріках круг Вавилона,
Під вербами в полі,
Сиділи ми і плакали
В далекій неволі,
І на вербах повішали
Органи глухії,
І нам стали сміятися
Едомляни злії:
»Роскажіть нам пісню вашу:
Може й ми заплачем;
Або нашу заспівайте,
Невольники наші!«
— »Якої-ж ми заспіваєм
На чужому полі?
Не співають веселої
В далекій неволі.
І коли тебе забуду,
Ієрусалиме,
Забвен буду, покинутий,
Рабом на чужині!
І язик мій оніміє,
Висохне лукавий,
Як забуду помянути
Тебе, наша славо!
І Господь наш вас помяне,
Едомськії діти,
Як кричали ви: »Руйнуйте,
Руйнуйте, паліте

Сіон святий!»

Вавилоня

Дщере окаянна!

Блаженний той, хто заплатить

За твої кайдани!

Блажен, блажен! Тебе, злая,

В радості застане

І розібе дітий твоїх

О холодний камінь!

CXLIX.

Псалом новий Господеві

І нову славу

Воспоєм честним собором,

Серцем нелукавим!

Во псалтирі і тимпані

Воспоєм благая,

Яко Бог карà неправих,

Правим помагає.

Преподобнії во славі

І на тихих ложах

Радуються, славословлять,

Хвалять імя Боже;

І мечі в руках їх добрі,

Гострі обоюду,

На отмщеніє неправди

І в науку людям.

Окують царей неситих

В залізнії пута,

І їх, славних, оковами

Ручними окрутять,

І осудять неправедних

Судом своїм правим,
І во віки стане слава,
Преподобним слава!

19/XII. 1845.
Вюнища.

Перводрук: Кобзар 1860, стор. 223—244.

.....♦♦.....

Маленькій Маряні.

Рости, рости, моя пташко,
Мій маковий цвіте,
Розвивайся, коли твоє
Серце не розбите.
Поки люди не дознали
Тихої долини!...
Дознаються—пограються,
Засушать тай кинуть.
А-ні літа молодії,
Повиті красою,
Ні карії оченята,
Умиті сльозою,
А-ні серце твоє тихе
Добрее дівоче
Не заступить, не закриє
Неситії очі.
Найдуть злії, та й окрадуть...
І тебе убогу
Кинуть в пекло...

Замучишся

І прокленеш Бога.

Не цвіти-ж, мій цвіте новий,
Нерозвитий цвіте!
Зовянь тихо, поки твоє
Серце не розбите!

20/XII. 1845.

Перводрук: Петербурське видання 1907.

Вюнища.

.....♦♦.....

Минають, дні, минають ночі,
Минає літо, шелестить
Пожовкле листя; гаснуть очі,
Заснули думи, серце спить.
І все заснуло,—і не знаю,
Чи я живу, чи доживаю,
Чи так по світу волочусь,
Бо вже й не плачу й не сміюсь...

Доле, де ти? Доле, де ти?
Нема ніякої!
Коли доброї жаль, Боже,
То дай злої, злої!

Не дай спати ходячому,
Серцем замірати,
І гнилою колодою
По світу валятись;
А дай жити, серцем жити
І людий любити,
А коли ні,—то проклинать
І світ запалити!

Страшно внасти у кайдани,
Умірять в неволі,

А ще гірше—спати, спати,
І спати на волі,
І заснути на вік-віки,
І сліду не кинуть
Ніякого: однаково—
Чи жив, чи загинув...

Доле, де ти? Доле, де ти?
Нема ніякої!
Коли доброї жаль, Боже,
То дай злої, злої!

1845. 21/XII.
Вюница.

Перводрук: »Основа« 1861,
кн. III, стор. 1—2.

Три літа.

І день—не день, і йде—не йде,
А літа стрілою
Пролітають, забирають
Все добре з собою,
Окрадають добрі думи,
О холодний камінь
Розбивають серце наше
І співають аміні.—
Амініь всему веселому
Од нині до віку,
І кидають на розпутті
Сліпого каліку.
Невеликій три літа
Марно пролетіли...
А багато в моїй хаті
Що наробили.

Опустошили убоге
Моє серце тихе,
Погасили усе добре,
Запалили лихо,
Висушили чадом-димом
Тії добрі сльози,
Що лилися з Катрусею
В московській дорозі,
Що молились з козаками
В турецькій неволі,
І Оксану, мою збрю,
Мою добру долю,
Що-день Божий умивали,
Поки не підкравлись
Злії літа,—та все тее
Заразом украли.
Жаль і батька, жаль і матір,
І вірну дружину,
Молодую, веселую,
Класти в домовину;
Жаль великий, брати мої!
Тяжко годувати
Малих діток неумитих
В нетопленій хаті!
Тяжке лихо, та не таке,
Як тому дурному,
Що полюбить, побереться,
А вона другому
За три шаги продається
Та з його й сміється.
От де лихо! от де серце
Разом розірветься!

Оттакє то злєє лихо
Й зо мною спіткалось:
Серце люди полюбило

І в людях кохалось,
 І вони його вітали,
 Гралися, хвалили...
 А літа тихенько кралась
 І сльози сушили,
 Сльози щирої любови...
 І я прозрівати
 Став потроху... доглядаюсь—
 Бодай не казати!
 Кругом мене, де не гляну,
 Не люди, а змії...
 І засохли мої сльози—
 Сльози молодії.
 І тепер я розбитес
 Серце ядом гою—
 І не плачу й не співаю,
 А вию совою.
 Оттаке-то!

Що хочете,
 То те і робіте—
 Чи голосно зневажайте,
 Чи нишком хваліте
 Мої думи,—однаково,
 Не вернуться знову
 Літа мої молодії,
 Веселеє слово
 Не вернеться!...

І я серцем
 До вас не верну́ся,
 І не знаю, де дінуся,
 Де я пригорнуся,
 І з ким буду розмовляти,
 Кого розважати,
 І перед ким мої думи
 Буду сповідати?
 Думи мої! літа мої,

Тяжкій три літа!
До кого ви прихилитесь,
Мої злії діти?
Не хилітесь ні до кого,
Ляжте дома спати;
А я піду четвертий год
Нівий зустрічати.
Добрийдень же, новий годє,
В торішній свитині!
Що ти несеш в Україну
В латаній торбині?
»Благоденствіє, ука́зом
Новеньким повите?...«
Іди-ж здоров, та не забудь
Злидням поклонитись!

22/XII. 1845.
Вюнища.

Перводрук: »Былое« 1906,
книжка за липень.

.....❖.....

